

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra české literatury

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

„Nebylo léto / Byl jsi ty“ Postava Pavla Buksy v díle Violy Fischerové
"It wasn't the season of summer. It was the season of you." Pavel Buksa in
Viola Fischerová's oeuvre
Tereza Tykalová

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Neumann, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice (B7507)
Studijní obor: Český jazyk se zaměřením na vzdělávání — Německý jazyk se
zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma „Nebylo léto / Byl jsi ty“ Postava Pavla Buksy v díle Violy Fischerové potvrzují, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzují, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 12.7.2021

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Lukáši Neumannovi, Ph.D. za inspirativní rozhovory, vstřícnost a cenné rady během psaní práce. Dále bych ráda poděkovala Bc. Janě Hoblíkové a Mgr. Filipu Jandovi za to, že ve mě během mého studia věřili častokrát více než já sama. Na závěr chci také poděkovat Mgr. Simoně Hrabákové za motivaci a odvahu k psaní této práce.

ABSTRAKT

Tato práce si klade za cíl zmapovat, jakým způsobem se v díle Violy Fischerové odráží Pavel Buksa a jeho smrt. Budeme se soustředit především na motivy, se kterými je spjat. Abychom toho dosáhli, budeme vycházet z analýzy autorčiny první sbírky *Zádušní básně za Pavla Buksu*. Budeme si všímat toho, zda a jakým způsobem je Pavel Buksa charakterizován, s jakými motivy se pojí a jaké básnické a stylistické prostředky jsou k tomu použity. Následně krátce charakterizujeme i další autorčiny sbírky a budeme se zaměřovat na to, zda se i v těchto sbírkách objevují motivy spojené s postavou Pavla Buksy a pokud ano, tak v jakém kontextu. Jelikož předpokládáme, že klíčovým textem ke splnění našich cílů nám bude sloužit autorčin debut jakožto výchozí materiál ke komparaci s ostatními díly, očekáváme, že na něj budeme opakovaně odkazovat.

KLÍČOVÁ SLOVA

Viola Fischerová, Pavel Buksa, smrt, sebevražda, láska

ABSTRACT

This dissertation intends to explore the effect of Pavel Buksa's death on the oeuvre of Viola Fischerová. Attention will be paid to the effect this event had on the author, and also to the manner in which Fischerová describes Buksa, the concrete techniques she uses, and the ways in which this figure and her perspective of him changes in individual anthologies. The author will be presented and her work placed in the contemporary literary climate. The following section will briefly introduce Pavel Buksa. The main body of the dissertation will present an analysis of the work and will emphasise an exploration of the way Buksa is characterised.

KEYWORDS

Viola Fischerová, Pavel Buksa, death, suicide, love

1 Obsah

2	Úvod	7
3	Život Violy Fischerové	10
3.1	Manželé Violy Fischerové	11
3.1.1	První manžel – Pavel Buksa	12
3.1.2	Druhý manžel – Josef Jedlička	13
4	Fáze literární tvorby	14
4.1	Šestatřicátníci a nevydaná sbírka	14
4.2	Období exilu	17
4.3	Literární návrat Fischerové	18
5	Zařazení do literárního kontextu	20
5.1	Křesťanský proud	22
5.2	Vdovství a české literární vdovy	23
6	O fikčních světech Violy Fischerové	26
7	Postava Pavla Buksy v díle Violy Fischerové	28
7.1	Zádušní básně za Pavla Buksu	28
7.1.1	Charakteristika díla	29
7.1.2	Pavel Buksa v Zádušních básních	32
7.1.3	Charakteristika PB	32
7.1.4	Motiv křehkosti	33
7.1.5	Motiv prázdna	33
7.1.6	Motiv smrti	34
7.1.7	Motiv lásky	34
7.1.8	PB a lyrický subjekt	35
7.2	Další sbírky reflektující Pavla Buksu	36

7.2.1	Babí hodina.....	36
7.2.2	Odrostlá blízkost.....	38
7.2.3	Divoká dráha domovů	40
7.2.4	Matečná samota	42
7.2.5	Nyní	44
7.2.6	Předkonec	46
7.2.7	Písečné dítě.....	48
7.2.8	Domek na Vinici.....	49
8	Závěr.....	52
	Seznam použitých informačních zdrojů	55

2 Úvod

Během výuky české literatury na základní, střední a potažmo i vysoké škole jsem se setkala s nepřeberným množstvím velkých básnických jmen. Postupně jsem si začala uvědomovat, že tito autoři mají jedno společné – jsou to muži. Počet žen autorek, které byly v hodinách české literatury zmíněny, byl v porovnání s jejich mužskými kolegy jen zlomek. Jsem si vědoma toho, že vstup žen do světa literatury, umění a společenského života obecně byl podstatně složitější a že muž autor má mnohem silnější a bohatší tradici. Nemohla jsem se ale ubránit hned několika otázkám. Znamená to, že ženy nejsou literárně tak činné jako muži? Je literatura jen pro muže a těch několik málo ženských jmen, která jsou během vyučování zmíněna, jsou pouhé výjimky potvrzující pravidlo? Nebo píšou, ale jejich díla se svou kvalitou nedají srovnávat s díly mužů? A proč autorky, které jsou zmíněny v hodinách, jsou především prozaičky? Ženy nepíšou básně? Jsou ve své poetice příliš zženštilé a patetické? Nebo zkrátka ženy básnířky nemají co sdělit? Otázek přibývalo hlavně během studia na vysoké škole, kdy stoupal také počet mužských básníků, kteří byli v hodinách zmíněni.

Byla to tedy zvědavost a spousta otázek, které mě přivedly k zájmu o české básnířky. V jedné věci jsem měla brzy jasno – české básnířky tu jsou a rozhodně mají co říct. Po milostných básních Kateřiny Rudčenkové, drsných lesbických dobrodružství Svatavy Antošové, přes technicky precizní verše Silvy Fischerové nebo básně o mateřství a rodině Marie Šťastné jsem se dostala k Viole Fischerové.

Asi jako mnoho jiných čtenářů jsem se nechala okouzlit a vtáhnout do intimního světa této autorky. Po velmi silném čtenářském zážitku, který ve mně zůstal po přečtení všech jejích sbírek, jsem si nemohla nevšimnout několika věcí. Jednou z nich je především autorčina fascinace stářím a smrtí, které prochází všemi sbírkami. Tím, že jsou si všechny sbírky tematicky blízké se z nich stává celek, který skrze určité nástroje drží pohromadě. Jedním z těchto „pojítek“ je milovaný manžel, který tragicky zahynul a kterému je věnovaná autorčina první sbírka *Zádušní básně za Pavla Buksu*. Tento milovaný muž, vzpomínky něj a jeho společný život s lyrickým subjektem se objevuje i v dalších sbírkách, a to někdy

hojněji, jindy v menší míře. Tím začaly vyvstávat další otázky. Kdo je to ten Pavel Buksa? Je to pouze fikční postava nebo je to subjekt, který má předlohu v reálné osobě? A na kolik lze propojovat osoby z reálného světa s těmi z toho fikčního?

Tato práce si klade za cíl zmapovat, jakým způsobem se v díle Violy Fischerové odráží Pavel Buksa a jeho smrt. Budeme se soustředit především na motivy, se kterými je spjat. Abychom toho dosáhli, budeme vycházet z literární analýzy autorčiny první sbírky *Zádušná básně za Pavla Buksu*. Budeme si všímat toho, zda a jakým způsobem je Pavel Buksa charakterizován, s jakými motivy se pojí a jaké básnické a stylistické prostředky jsou k tomu použity. Následně krátce charakterizujeme i další autorčiny sbírky a budeme se zaměřovat na to, zda se i v těchto sbírkách objevují motivy spojené s postavou Pavla Buksy a pokud ano, tak v jakém kontextu. Jelikož předpokládáme, že klíčovým textem ke splnění našich cílů nám bude sloužit autorčin debut jakožto výchozí materiál ke komparaci s ostatními díly, očekáváme, že na něj budeme opakovaně odkazovat.

V první části představíme základní biografické údaje Violy Fischerové. Vzhledem k uvedeným cílům práce považujeme za přínosné vysvětlit, kdo to byl Pavel Buksa a Josef Jedlička, a proč jsou jejich jména v autorčině tvorbě tolik skloňována. Následně uvedeme autorčiny tvůrčí období a uvedeme, co pro ně bylo specifické. V následující kapitole se pokusíme zařadit autorku do kontextu české literatury. Vysvětlíme si, jaká úskalí jsou s jejím zasazením do literární historie spojena a pokusíme se načrtnout vlastní možná řešení.

V nadcházející kapitole bude krátce představen fenomén fikčních světů. Domníváme se, že příslušná kapitola má v této práci své místo především z důvodu, že je jejím cílem zabývat se literárním konstruktem, který má předlohu v osobě ze skutečného světa. Tato kapitola by nám měla pomoci pochopit, proč i přestože je inspirace z autorčina života v jejím díle zcela zřejmá, nelze zaměřovat autorku za lyrickým subjektem a ostatní subjekty díla s reálnými osobami. Pojetí fikčních světů se u různých autorů rozchází. Někteří se snaží pracovat s textem izolovaně bez ohledu na autorovu osobu, jiní naopak zohledňují autora a jeho stopu v textu při jeho interpretaci. My se budeme opírat především o teze autorů z druhé skupiny, protože se předpokládáme, že autorčiny verše jsou značně inspirovány jejím osobním životem.

V následující analytické části se pokusíme interpretovat jednotlivé sbírky s ohledem na postavu Pavla Buksy. Budeme si všimnout toho, jakým způsobem o něm lyrický subjekt referuje (pokud vůbec), zda je možné sestavit jeho vnitřní a vnější charakteristiku a především, jaké motivy se s ním pojí.

Jsme si vědomi toho, že kategorie postavy není pro poezii úplně typická, protože lyrika má primárně jednohlasí charakter a jediným mluvčím je lyrický subjekt. Na to upozorňuje i Hrabák ve své studii *Poetika*, když tvrdí, že postavy obsahují primárně „*útvary syžetové [...] v lyrice bývá obyčejně jen jedna postava – lyrický subjekt.*“¹

Spojitosť mezi postavami a potřebou narace k jejich fungování v textu naznačuje i Peterka - „*Postavy se uplatňují zejména v rámci dějových literárních druhů – epiky a dramatu.*“² Avšak zároveň připouští, že „*obdobou postavy je lyrický subjekt, v lyrice narativního typu se objevují portréty postav.*“³

Macurová na rozdíl od výše zmíněných tezí neklade důraz na potřebu narace v textu k tomu, abychom mohli charakterizovat postavu, ale považuje ji až za sekundární. Klíčová je pro ni skutečnost, že „*subjekt postavy se utváří jako inherentní obsahová složka výpovědi podávajícího subjektu*“⁴ a zároveň nepopírá, že „*Na rozdíl od toho se v textech s převažujícím prvkem lyrickým komunikační aktivita obvykle nepřirazuje.*“⁵

Z výše zmíněného lze vyvodit, že je pro nás k charakterizaci postavy důležitá forma vyprávění, což je vzhledem k lyrickoepickému charakteru autorčiny první sbírky podmínka, která je splněna. Epičnost básní tkví především ze snahy lyrického subjektu převyprávět příběh osobní tragédie. K dosažení tohoto cíle mu slouží dynamická slovesa posouvající děj. Narativní složka je také naplněna prostřednictvím krátkých prozaických textů, které jsou součástí sbírky, a ve kterých postava Buksy jedná a promlouvá.

¹ HRABÁK, Josef. *Poetika*, s. 257

² PETEERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*, s. 217

³ Tamtéž, s. 217

⁴ MACUROVÁ, Alena. *Subjekty a text*, In *Proměny subjektu*, sv.1, s. 33

⁵ Tamtéž s. 34

3 Život Violy Fischerové

*„Ta malá jednou se snad zasní
A básník shnilý se v hrobě obrátí
Ty dětské oči do nebe mě zvednou
a na tu chvíli jest mi čekati.“⁶*

Viola Fischerová se narodila se roku 1935 v Brně. Její matka byla pedagožka a otec známý filozof a sociolog Josef Ludvík Fischer. Ten kromě své publikační činnosti také vytvářel od roku 1933 úvodníky do Lidových novin, ve kterých se stále častěji dotýkal témat souvisejících s přicházejícím fašismem. To byl jeden z důvodů, proč po okupaci Československa zůstal J. L. Fischer v Nizozemí, kde původně plánoval jen krátkodobý pracovní pobyt. V nizozemském exilu setrval až do konce války. Fischerovou odloučení od otce poznamenalo a vytvořilo silnou fixaci na matku. Zároveň to byl otec, kdo pro ni představoval autoritu a nedosažitelný idol, a koho bezmezně obdivovala. O to hůře snášela následnou krizi a krach manželství svých rodičů.

V padesátých letech nastoupila na univerzitu v Brně, kde studovala češtinu a polštinu.⁷ Poté, co rodinná situace vygradovala v rozvod rodičů, přestoupila na pražskou univerzitu. Jedním z hlavních důvodů byly přetrvávající problémy mezi otcem a matkou.

Po studiích nejdříve pracovala jako kulturní referentka, později v redakci propagace Sdružení čs. nakladatelů a v redakci Pražských informačních služeb. V roce 1961 nastoupila do Československého rozhlasu.

Roku 1968 se, jak sama říká, setkala se svým osudem. Tehdy jela Fischerová na Zbraslav, aby společně s Karlem Michalem (civilním jménem Pavel Buksa) zkrátila jeho povídku Černá kočka. „*To odpoledne a večer se podobaly jakési zhuštěné Šeherezádě, kdy*

⁶ Báseň složil ke příležitosti autorčina narození básník František Halas;
KOULOVÁ I., *Dlouhá chvíle, vedro a vzpomínka*: Rozhovor s Violou Fischerovou. *LitENky* [online]. 2006, 2006/2007(1/21), 1 [cit. 2020-12-03]. Dostupné z: <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-1663.html>

⁷ Studentským létům Violy Fischerové byl věnován vzpomínkový blok v literárním revue pro literaturu a kulturu Souvislosti 3/2014.

jsme si vyměňovali příběhy už s jasným záměrem toho druhého začarovat.“⁸. Touto pracovní návštěvou začal jeden z klíčových životních vztahů V. Fischerové.

Po vpádu vojsk Varšavské smlouvy na území tehdejšího Československa v srpnu roku 1968 se rozhodla Viola Fischerová společně s Pavlem Buksou odejít do emigrace. Původně měli v plánu odjet do Švédska, ale shodou náhod se ocitli ve Švýcarsku, kde poté i zůstali. V Basileji nejdříve vyzkoušela nejrůznější povolání. Fischerová pracovala např. jako podomní prodejce, soukromá učitelka nebo asistentka divadelního režiséra. Později nastoupila na tamní univerzitu, na které vystudovala germanistiku a historii. Od roku 1980 se živila jako učitelka. V té době také občasně přispívala literárními kritikami, glosami s překlady (nejčastěji z polštiny) do časopisů jako např. Svědectví, Listy, Národní politika nebo do německy psaných periodik, jako bylo vídeňské periodikum Text und Kritik nebo švýcarské National Zeitung.

V roce 1984 neunesl Pavel Buksa tíhu svých problémů plynoucích z pobytu v exilu a spáchal sebevraždu. Po Buksově smrti se Fischerová přesunula do německého Mnichova, kde pracovala pro rádio Svobodná Evropa a pro již zmíněný časopis Svědectví. V rádiu se znovu setkává se svým známým a později budoucím druhým manželem, filozofem a spisovatelem, Josefem Jedličkou. Následně se v roce 1987 vzali, ale jejich manželství nemělo dlouhého trvání – skončilo tři roky po svatbě v roce 1990 Jedličkovou smrtí. Fischerová dále zůstala v Německu, a to až do roku 1994, kdy se vrátila zpět do České republiky. Mezi tím také pravidelně navštěvovala svůj „domek na vinici“ na italském ostrově Elba. I v Čechách je nadále literárně činná, vydává nejen další básnické sbírky, ale také knížky pro děti, překládá a přispívá do literárních periodik. Zemřela dne 4. listopadu 2010 podlehlá onkologickému onemocnění.

3.1 Manželé Violy Fischerové

Zmínit manžele Violy Fischerové považuji vzhledem k tématu a cíli práce za důležité. Fischerová byla za svůj život dvakrát vdaná – poprvé za Pavla Buksu a podruhé se jejím manželem stal Josef Jedlička. Oba měli kromě života po boku Fischerové společných i několik dalších věcí – spisovatelské povolání, kritiku režimu, nedokončené vysokoškolské

8 Odepsáni ze života: Archiv ČT, vysíláno 5.12.2010, dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10213330347-odepsani-ze-zivota/>

vzdělání, život v exilu nebo fakt, že oba jsou dnes (i když zcela neprávem) autory, kteří jsou při výuce české literatury většinou upozaděni. Oba zmínění autoři společně tvoří jakousi fúzi J. L. Fischera – Buksa ostrostí, se kterou satirizoval režim, Jedlička zálibou ve filozofii.

I přestože je cílem této práce zmapovat odraz Pavla Buksy v díle Violy Fischerové, tak nelze nechat Josefa Jedličku stranou, jelikož v autorčině pozdějších dílech se lze s onačením *dva mrtví*.

3.1.1 První manžel – Pavel Buksa

*Hrál šach sám se sebou,/ nemohl vyhrát*⁹

Pavel Buksa, jinak známý také pod pseudonymem Karel Michal, se narodil 28. prosince 1932. Po studiu na gymnáziu nemohl kvůli svému třídnímu původu studovat na univerzitě a musel se nejdříve živit dělnickými pracemi. Byl krátkodobě zaměstnán např. jako kovodělník nebo přidavač zedníků. Těmito pracemi splnil podmínky k přijetí na vysokou školu a nastoupil na Lékařskou fakultu v Praze. Tu následně po sedmi semestrech opustil a byl zaměstnán jako správce jízdárny, poté jako dlaždič a správce přístavu.

V roce 1961 vydal svojí první knihu *Bubáci pro všední den*, která se v té době stala bestsellerem, a stal se spisovatelem z povolání. V následujících letech byl nadále literárně činný. Kromě novel psal také scénáře k filmům (*Bílá paní*, *Čest a sláva*) a rozhlasovým hrám (*Jak to bylo s bílou paní*) a pravidelně přispíval do literárních periodik (Plamen, Lidové noviny, Host do domu).¹⁰

V roce 1968 se seznámil s Violou Fischerovou, která ho jakožto redaktorka Českého rozhlasu vyhledala kvůli krácení povídky *Mrtvá kočka*.

V témže roce následovala společná emigrace. Ve Švýcarsku se Buksa nejdříve živil podřadnými pracemi, následně dostal vzhledem ke svým dovednostem místo na soukromém gymnáziu, kde jakožto skoro dostudovaný lékař učil široké penzum předmětů včetně chemie, fyziky, dějepisu, latiny nebo i řečtiny.

⁹ VLADISLAV, Jan. *Doslov prvý*. In FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 39

¹⁰ FRANKOVÁ, Hermína. *Pavel*. In *Souvislosti*, 1/2021. s 130-134

Zatímco učitel Pavel Buksa si vedl v Basileji obstojně, autor Karel Michal prožíval těžké období. Přispěl do sborníku *Studený ráj*, který měl za úkol shromáždit texty vybraných českých a slovenských exilových autorů, prózou *Naši přemilí sousedé*. V té satirizoval nejen Čechy, ale i Švýcary. Jakožto povaha velmi ostrá, tvrdohlavá a politicky vyhraněná odmítl upravit jeden ze zakázkových textů pro švýcarského zadavatele se slovy, že „*takovýhle údit¹¹ bych nedělal ani bolševikům, tak nevím, proč bych je měl dělat tady¹²*.“ Kvůli svému přístupu ztratil možnosti spolupráce se švýcarskými periodiky a jinými literárními médii. Postupně přestává psát. Údajně mu chybí správné publikum a také motiv „*srát bolševika*“.¹³

Jako mnoho jiných exulantů začíná trpět ztrátou identity. Česko měl vzdálené a se Švýcarskem se nezvládal sžít. K pocitům odcizení se postupně přidávají i problémy s alkoholem a deprese, kvůli kterým byl na určitou dobu hospitalizován v psychiatrické klinice.

Psychické problémy vyvrcholily roku 1984, kdy se Pavel Buksa rozhodl ukončit svůj život a zastřelil se.¹⁴

3.1.2 Druhý manžel – Josef Jedlička

Druhý manžel Violy Fischerové se narodil v roce 1923 v Praze, kde strávil své dětství a mládí. Zanedlouho přišla druhá světová válka, po které se v roce 1946 Jedlička hlásil ke studiu etnografie a estetiky na Filozofické fakultě v Praze. Byl přijat. Stejně jako mnoho jiných, kteří trpěli poválečným chaosem a úpadkem hodnot, uvěřil slovům o lepších zítřcích a rozhodl se vstoupit do komunistické strany. Rozčarování ze stranických ideálů přišlo brzy a stranu po dvou letech opustil. Po svém odchodu z KSČ byl ve třetím ročníku jako údajný trockista vyloučen z univerzity.

Po odchodu ze školy se živil nejdříve jako učitel a učňovský vychovatel, později především podřadnými dělnickými pracemi. V roce 1953 odešel do Litvínova, kam jeho žena jakožto lékařka dostala umístěnku. Atmosféra šedivého Mostecká a Litvínovska,

¹¹ Citace je přepsána ze zvukového záznamu. Slovo *údit* bylo použito ve smyslu *ústupek*.

¹² Odepsání ze života: Archiv ČT, vysíláno 5.12.2010, dostupné z <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10213330347-odepsani-ze-zivota/>

¹³ Tamtéž

¹⁴ HOSTOVSKÁ, Olga. *Karel Michal – pokus o životopis spisovatele*, In Souvislosti 1/2021, s. 124-129

životní styl místních obyvatel a život na intelektuální periferii se následně silně promítal do jeho díla.

I přes nepříliš příznivé podmínky a náročné zaměstnání se věnoval literatuře a filozofii. Ve svém bytě v Litvínově pořádal přednášky i semináře, které navštěvovali básníci a spisovatelé z Prahy a jiných koutů republiky. Mezi návštěvníky patřil i Ivan Diviš, se kterým si byli až do Jedličkovy smrti blízcí.

V 60. letech se začalo blýskat na lepší časy – Jedlička byl zaměstnán v litvínovském muzeu, kde mohl uplatnit své znalosti etnologie, zároveň publikoval své texty např. v časopisu *Host do domu*, *Plamen* nebo *Tvář*. Později měl dokonce i možnost dodělat si vysokoškolské studium.

Období plné naděje skončilo v srpnu 1968 okupací Československa. Jedlička reagoval na situaci a téměř okamžitě emigroval do německého Mnichova. Zde dostal práci v redakci rozhlasu *Svobodná Evropa*, kde je od roku 1984 zaměstnána i jeho budoucí druhá manželka Viola Fischerová.

Po pádu železné opony se do Československa vrátil pouze jednou. Žil převážně v německém Augsburgu a v létě pobýval v jejich „domku na vinici“ na italské Elbě. Jedličkovo zdraví bylo v té době už podlomené. V roce 1990 umírá.

4 Fáze literární tvorby

4.1 Šestatřicátníci a nevydaná sbírka

Šestatřicátníci bylo literární seskupení mladých lidí, které spojoval nejen zájem o kulturně politický život, ale také pozice jistých outsiderů. Šlo o potomky tzv. třídních nepřátel, kteří byli režimem perzekuováni.¹⁵ Skupina vznikala v padesátých letech v Praze, později přibyla ještě brněnská buňka. Seskupení získalo své jméno podle roku narození hlavních členů (* 1936 Václav Havel i Jiří Kuběna). Složení skupiny bylo celkem proměnlivé, členové přicházeli a odcházeli, zůstávalo pouze „zdravé jádro“. Průběžně se

¹⁵ Některým bylo znemožněno studovat na vysoké škole nebo vykonávat určitá povolání, protože jejich kádrové posudky neodpovídaly dobovým požadavkům.

k šestatřicátníkům přidávali další členové – Radim Kopecký, Jan Zábřana, Stanislav Macháček, Marie Louisa Langerová, Pavel Švanda, Josef Topol, Věra Linhartová, Viola Fischerová a další. Šestatřicátníci se pravidelně scházeli na bytových besedách nebo i v jiných místech (Kavárna Slavia, chata Havlových). Nešlo o seskupení s pevným programem ani jasným obsahem činnosti. Řešili společně otázky filozofie, literatury a umění obecně, navíc si vzájemně předčítali své první literární pokusy. Václav Havel inicioval založení časopisu *Rozhovory 36*, který vycházel nepravidelně v počtu jen několika málo kusů. Skupina naplno fungovala až do roku 1968. Následně se někteří členové začali věnovat jiné činnosti, popř. emigrovali (V. Fischerová do Švýcarska, V. Linhartová do Francie.). Většina členů se dále prezentovala individuálně bez návaznosti na kolektiv této skupiny. Zbyla jen úzká přátelství některých jedinců a ojedinělá setkání při některých literárních a jiných významných událostech.¹⁶

Fischerová nebyla kvůli svému původu nijak výrazně omezena tím, že by žila v zákazech nebo nemožnosti studia, jak tomu měli jiní členové (S. Macháček, R. Kopecký). Vstup Violy Fischerové k uskupení inicioval především Václav Havel. Ten se zajímal o dílo tehdejších filozofů jako byl Josef Šafařík, Jan Patočka a také o dílo Violina otce J. L. Fischera. Tím se zrodil nápad, že mít v uskupení někoho takového, jako je Viola Fischerová, by nebylo úplně od věci. Fischerová se v té době zajímala o literaturu a studovala češtinu a polštinu na filozofické fakultě v Brně a celkově měla svým zájmem o umění a svět kolem sebe ke skupině blízko. Poté, co ji na přání Václava Havla oslovil Jiří Kuběna, se stala členkou šestatřicátníků a začala navštěvovat (několikrát také společně se svým otcem) domácí besedy. Aktivnější začala být roku 1957, kdy přestoupila z brněnské univerzity do Prahy.¹⁷

O něco později v témže roce vyjádřil Václav Havel své pochybnosti ohledně přítomnosti VF mezi Šestatřicátníky. Komentoval to v dopise adresovaném Jiřímu Kuběnovi: „*V každém případě nevím, proč má být Viola významným členem našeho hnutí, když má tak obrovské bordel v hlavě, že se to jen tak hned nevidí. Nemá tušení, co vlastně chce. Osobně proti ní nic nemám – ne aby sis třeba myslel, že to je nějaká podvědomá msta*

¹⁶ KOSATÍK, Pavel. „Ústně více“ – Šestatřicátníci, s. 9-62

¹⁷ Tamtéž, s. 52-73

vyrůstající z komplexu, že jsem se před ní kdysi hodně shodil svou tupohlavou láskou k ní. To rozhodně popírám, takový výklad.“¹⁸

Fischerové přinesla účast v uskupení kromě nových přátelství také jistý prostor k tomu sdílet a formovat své verše. To vyvrcholilo v roce 1957 sestavením nakonec nevydané sbírky *Propadání*, které inicioval divadelní režisér a literární kritik Jan Grossman. Ten tehdy pracoval pro nakladatelství Československý spisovatel.¹⁹

Po prvním pokusu o vydání svých básní přišlo relativně dlouhé básnické odmlčení. Svou roli v tom nejspíše hrálo setkání s verši její souputnice ze skupiny Šestatřicátníků Věry Linhartové, které považovala za naprosto geniální a nedosažitelné, což ve Fischerové vyvolalo určitý stud před básnickým slovem. To, že po nevydané prvotině přestala psát verše, neznamená, že se nadále vůbec neangažovala v oblasti kultury. Poté, co začala spolupracovat s Grossmanem v Divadle Na Zábřadlí, to byla právě ona, kdo inicioval dramatické zpracování Kafkova románu *Proces*. Následně působila v Československém rozhlasu, pro který napsala rozhlasovou hru *Nesmrtelná kuřata*, a kde se jí do vysílání podařilo protlačit taková působivá literární díla, o kterých si tehdy nikdo ani nepomyslel, že by to bylo možné – za zmínku stojí např. vybrané verše z tvorby Jana Zahradníčka. Zároveň se věnovala také překládání básnických sbírek především z polštiny.²⁰

Řadit Fischerovou do kontextu této skupiny je důležité především z hlediska vlivů, které na Fischerovou působily, ovlivnili ji a následně se promítly do jejího díla. Ať už jde o básnickou pauzu, za kterou údajně může to, že jí „*Linhartka vypálila mozek*“²¹, nebo o skutečnost, že měla šanci navštívit tehdejší básnické velikány (Vladimíra Holana, Jiřího Koláře) a konzultovat s nimi svoje rané verše, které nakonec vystačily na celou (leč nevydanou) sbírku.²²

¹⁸ Tamtéž, s. 176

¹⁹ Situaci tehdy Grossman okomentoval tak, že „*mně se ta knížka moc líbí, ale když ji vydáme, ukamenují tebe a mě a ještě rozbijou tuhle vitrínu* - KAPRÁLOVÁ, D: *Jako když voda splaví tu úzkost (rozhovor s Violou Fischerovou)*. Dobrá adresa 8, 2000, č. 6, str. 15. Dostupné z <<http://www.dobraadresa.cz/>

²⁰ MATYS, Rudolf. *Jelenka je dítě slunce*. In Souvislosti, 3/2004, s. 155-160

²¹ KOZÁKOVÁ, Mariana. *Rozhovor s Violou Fischerovou*, In Festival spisovatelů Praha. [online]. Dostupné z: https://www.pwf.cz/archivy/texty/rozhovory/rozhovor-s-violou-fischerovou_2215.html

²² Sbírkou *Propadání* sice tehdy nevyšla, ale verše z ní se následně objevily ve sbírkách *Babí hodina* a *Jak pápějí*.

Kromě vlivů, které na Fischerovou působily v mládí a dále ji formovaly jak osobnostně, tak po literární stránce, nelze opomenout vlivy, kterými Fischerová působila na své okolí. Jeden z jejích veršů z již zmíněné nevydané sbírky *Propadání* posloužil Bohumilu Hrabalovi jako inspirace pro název své sbírky povídek *Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet*. Zmínku o ní lze nalézt také v *Dálkovém výslechu* Václava Havla nebo v denících Jana Zábrany.²³

4.2 Období exilu

Pokud mluvíme o Viole Fischerové, nelze opomenout fakt, že jde o autorku s emigrační zkušeností. I přesto by bylo velmi zavádějící označovat její dílo jako literaturu exilovou. Přestože se i Fischerová zabývá tématy jako hledání domova, hledání identity a svého místa v novém světě, tak jsou to pro ni témata, skrze která se především snaží dostat k analýze metafyzičnosti a pochopit svoje vlastní bytí a svůj vlastní úděl ve světě. Během svého švýcarského exilu se věnovala literatuře pouze okrajově, a proto také její básně postrádají reflexi exilové zkušenosti spojené s např. politickým manifestem. Její básně nevyjadřují vztah k domovu jako u jiných exilových autorů - stesk (Milada Součková) nebo zlost (Ivan Diviš), popř. dvojjazyčnost²⁴ (Ivan Blatný).²⁵

Ttémata nejsou pro Fischerovou zcela typická, ale při pozorném čtení si je lze v jejím díle odkrýt.²⁶ Její emigrační zkušenost se v některých sbírkách (*Zádušní básně za Pavla Buksu, Odrostlá blízkost, Divoká dráha domovů, Matečná samota, Nyní*) promítá, ale nejde o ústřední témata, ale spíše místa, do kterých je zasazena reflexe, v rámci které vzpomíná na osoby sobě blízké („*Ostatní kteří zůstali / mají [...] / [...] po všechna léta / jediná vrata do kostela*“²⁷)

Klíčové jsou především události, které se staly v osobním životě Fischerové během jejího pobytu ve švýcarském exilu, a které značně ovlivnily její tvorbu.

²³ KOSATÍK, Pavel. „Ústně více“ – *Šestatřicátníci*, s. 9-62

²⁴ V celém díle Fischerové se ojediněle objevují verše v němčině nebo italštině.

²⁵ HRDLÍČKA, Josef. *Poezie v exilu*, s. 135-187

²⁶ Fischerová se v některých svých sbírkách vrací ke svému dětství, ale u ní nefiguruje dětství jako návrat k domovu z emigrace, nýbrž je součástí reflexivních pasáží, ve kterých zmiňuje osoby, které ji už opustili a souvisí především s vnitřními city k daným osobám.

²⁷ FISCHEROVÁ, Viola. *Odstlá blízkost*, s. 11

4.3 Literární návrat Fischerové

Jak již bylo zmíněno, Fischerová se po první nevydané sbírce básnicky odmlčela a ani během emigrace nebyla nijak výrazně literárně aktivní. Situace se doznala změny až poté, co její manžel Pavel Buksa spáchal sebevraždu. Tato událost ji silně zasáhla. Začaly vyvstávat otázky – Co vlastně byl náš život? O co vlastně šlo, když Pavel spáchal sebevraždu?

Pro Fischerovou to byla neskutečně silná událost, která vyústila v potřebu psát verše, tu následně popsala slovy: „*Tahle otázka pro mě byla strašně naléhavá a já jsem najednou pochopila, že se mi nabízí nástroj k tomu, abych ji mohla nějak uchopit. Sama jsem byla překvapena, že tím prostředkem byla zrovna poezie.*“²⁸ Nelze nevnímat slova autorky a fakt, že se touto událostí ve Fischerové ztrácí tendence srovnávat se s ostatními autory a jakýsi ostych nebo strach před básnickým slovem. Jako by zapoměla na pochyby o tom, zda její verše budou dostatečně dobré a literární kritika je ocení, ale soustředila se pouze na sebe a svůj vlastní osobní prožitek. Po přesunu a do německého Mnichova začala postupně vznikat sbírka *Zádušní básně za Pavla Buksu*,

Po Jedličkově smrti se vrací do Čech a nejde jen o návrat do rodné země, ale i o návrat literární. Po sbírce *Zádušní básně za Pavlu Buksu*, vychází i další – *Babí hodina* a *Jak pápěří*, které obsahují i básně z nevydané prvotiny *Propadání*. V následujících letech je autorka literárně velmi aktivní a publikuje ještě dalších sedm sbírek – *Odrostlá blízkost* (1996), *Divoká dráha domovů* (1998), *Matečná samota* (2002), *Nyní* (2004), *Předkonec* (2007), *Písečné dítě* (2007) a *Domek na Vinici* (2009), za kterou o rok později získala cenu Magnesia Litera v kategorii poezie. V roce 2013 vydalo nakladatelství Fra edici obsahující poslední čtyři zmíněné sbírky a fragmenty z autorčiny nedokončené jedenácté s pracovním názvem *Hrana*. Rovněž se kromě psaní básní věnovala také tvorbě knih pro děti – *Co vyprávěla dlouhá chvíle* (2006; oceněna cenou Magnezia Litera za nejlepší knihu pro děti a

²⁸ KOZÁKOVÁ, Mariana. *Rozhovor s Violou Fischerovou*, In Festival spisovatelů Praha. [online]. Dostupné z: https://www.pwf.cz/archivy/texty/rozhovory/rozhovor-s-violou-fischerovou_2215.html

mládež) a *O Dorotce a psovi Ukšukovi* (2007).²⁹ Mimo vlastní tvorbu např. objevila básničku Evu Oubramovou a zasloužila se o vydání jejich veršů³⁰.

²⁹ JAKEŠ, Michal. NOVOTNÝ, Vladimír. *Viola Fischerová*, In Slovník české literatury po roce 1945, [online]. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1008>

³⁰ Oubramová se vydání své jediné sbírky s názvem *Co zbývá?* nedožila a sbírka vyšla posmrtně roku 2009 společně s doslovem Violy Fischerové.

5 Zařazení do literárního kontextu

„Na otázku, čím je pro mne poezie, odpovídám pokaždé stejně: je to především moje obrana proti tomu, co mě tísní, ohrožuje a s čím mohu něco udělat jenom v básni, i když v jiné dimenzi.“³¹

Zařadit dílo do kontextu české literatury je úkol opravdu nelehký. Práci nám neusnadňuje ani skutečnost, že přestože se jedná o jednu z nejmýznejších básnířek porevoluční české literatury, tak ani deset let po vydání její poslední sbírky není k dispozici žádná publikace, která by se touto autorkou a jejím dílem souhrnně zabývala. Vzniklo sice několik pokusů o interpretaci a zařazení díla Violy Fischerové do užších literárních souvislostí, ale téměř vždy šlo o vcelku povrchní načrtnutí jejího místa v kontextu české literatury na základě pouze jedné sbírky, nikoli jejího díla jako celku. Někteří autoři studií, recenzí nebo kritik hned v úvodu upřímně přiznávají její „nezařaditelnost“. I přes výše zmíněné výhrady to budou právě studie, recenze a kritiky, ze kterých budeme vycházet při jejím zařazování do literárních souvislostí.

V následující kapitole zmíníme několik pohledů na Violu Fischerovu, jakými bylo a je k autorce přistupováno v literárních médiích s ohledem na její místo v literárním kontextu. Následně se pokusíme charakterizovat její dílo a najít vztyčné body, podle kterých ji lze zařadit do kontextu s dalšími autory.

O jedno z prvních shrnutí díla V. Fischerové se pokusil v roce 1996 Jan Wiendl, který označil autorku jako tu, jíž poezie se ocitá „*stranou od nejrůznějších experimentujících a tradičních směrů současné české poezie, které už ponejvíc skrývají jen nedůvěru v jazyk a tápání v odcizeném světě.*“³² My jsme v současné době už schopni reflexe k porevoluční situaci, ve které se česká literatura v devadesátých letech ocitla. Ta byla vcelku komplikovaná – v té době se dostávají ke slovu autoři, kteří před tím nemohli publikovat a psali pouze „do šuplíku“. Jsou publikována díla, která před tím vycházela pouze samizdatově nebo v exilových nakladatelstvích. Dohání se „staré resty“ a vychází díla autorů, kteří nebyli

³¹ FISCHEROVÁ, Viola. *Životopis jedné poezie*. Pandora č. 18/2009, s. 16.

³² WIENDL, Jan. „*V blízkosti jsi za smrtí...*“ *Nad básněmi Violy Fischerové*, Tvar č. 18/1996, s. 12-13

pro režim přijatelní (např. katoličtí autoři), a zároveň se dostávají ke slovu mladí autoři bez jakýchkoli předchozích publikačních zkušeností. S ohledem na tyto skutečnosti je na místě klást si otázku, zda Fischerová, která „*stála stranou od nejrůznějších experimentujících a tradičních směrů současné české poezie*“³³, byla jediná autorka, která se dostává na českou literární scénu a její poezie není ani experimentující ani tradiční, ale zároveň netápe ve svojí poetice. Skutečnost, že Fischerová na rozdíl od jiných debutantů devadesátých let netápe v odcizeném světě, je částečně zapříčiněno také tím, že autorka vydává svoji prvotinu ve velmi vyzrálém věku. Fischerová má na rozdíl od jiných nově publikujících autorů sebevědomou poetiku a nehledá své místo na literárním poli, ale přesně ví, kam chce svými verši tematicky směřovat. Zařadit autorku je složité i vzhledem ke skutečnosti, že v devadesátých letech nedochází k formaci žádných výrazných básnických uskupení, která by měla společný program, teze a pohled na literaturu a tyto aspekty by se odrážely na rysech jejich tvorby. Už v osmdesátých letech se objevují na literární scéně básníci s vlastní silnou poetikou, jejichž tvorba je individualistická a těžko zařaditelná. Takové autory řadí Petr A. Bílek k *Osamělým běžcům*³⁴.

Shrnutí díla Violy Fischerové se pro revue *Weles* pokusila i Jana Kotrbová. Ta zmiňuje pouze autorčinu příslušnost ke skupině Šestatřicátníků. Mnohem obsáhleji rozebírá její biografické údaje³⁵ a nerozebírá příliš otázku autorčiny (ne)zařaditelnosti. V souvislosti s Fischerovou jde především po klíčových tématech, se kterými autorka pracuje. Vyzdvihuje konfesijní charakter její poezie, ve které hraje velkou roli „*vlastní zkušenost, z které básně Fischerové přímo vyrůstají, podněcuje její texty fatálně a mnohem významněji než u jiných autorů.*“³⁶.

Na nezařaditelnost této autorky narážela i Dora Kaprálová v recenzi sbírky *Matečná samota*, když podotkla, že je to poezie, která se vymyká zařazení. *Nepatří do žádného směru, nedá se shrnout, srolovat ani rozpitvat bez úzkosti, že zmizí její smysl, hmatatelná*

³³ Např. začátek recenze Jana Wiendla („*V blízkosti jsi za smrtí...*“ *Nad básněmi Violy Fischerové*, Tvar 7, 1996, č. 18, s. 12–13).

³⁴ BÍLEK, Petr. A. „*Generace osamělých běžců*“. Praha: Československý spisovatel, 1991.

³⁵ Se kterými se setkáváme skoro v každém článku nebo recenzi, jako by životní příběh plný nešťastných událostí opravdu nešlo oddělit od autorčiny tvorby. Možností také je, že životní příběh Violy Fischerové, plný dramatických peripetií je zkrátka pro čtenáře stejně (nebo více) atraktivní než její samotná tvorba.

³⁶ KOTRLOVÁ, Jana. „*...a kdo jsme my?*“ *ptala se Viola Fischerová*. *Weles* 46-47, 2011. s. 144-151.

*předmětnost a prostá nutnost sdělení*³⁷. Kaprálová upozorňuje na jeden z příznačných rysů poezie V. Fischerové, a tou je právě *nutnost sdělení*. Potřeba vypsát se ze silných životních zážitků, potřeba sdílet bolest, nikoli ale s velkým patosem, ale s pokorou k lidskému bytí, je právě to, na čem Fischerová svoji poezii staví. Kdykoli v jejím životě přišla těžká životní událost nebo zážitek, tak ji Fischerová dokázala přetavit ve verše a vypsát se ze svého utrpení. Ve svém sdělení je přímá, nenasazuje si masky, nerozehrává žádné hry, ale prochází svými otevřenými ranami a hledá příčiny a okolnosti, proč k nim došlo.

Stejně nepřikrášlený je nejenom obsah jejího sdělení, ale také styl jejího psaní. Fischerová píše úsporné až minimalistické verše a podává své sdělení bez komplikovaných básnických tropů. Její výpověď je často jakousi mozaikou složenou ze vzpomínek na minulost, myšlenek na budoucnost a hledání svého místa v přítomnosti. Jednotlivé obrazy se díky veršovým přesahům a absenci interpunkce plynule mění. I přestože popisujeme autorčinu poezii jako úspornou, minimalistickou a mozaikovitou, rozhodně ale nejde o poezii plochou, fádni nebo prvoplánovou. Fischerová ve své tvorbě pečlivě volí každé slovo, svými verši nezůstává povrchní, nesnaží se být nijak význačná, ale jde přímo do hloubky.

5.1 Křesťanský proud

Problémy se zařazením Fischerové mohou nastat hned z několika důvodů. Patří mezi ně vrstevnatost jejího díla, kdy se v intimně laděné sbírce zároveň nachází také silné spirituální motivy. Výrazné jsou tyto motivy v téměř všech jejích sbírkách. Např. ve sbírce *Zádušní básně za Pavla Buksu*, kdy už samotný název sbírky silně implikuje náboženskou tematiku. Třetí část této sbírky je tvořena krátkými verši, ve kterých se na začátku opakuje „Bože můj“ a mají podobu krátké modlitby (*Bože můj/ nebyli jsme nikdy dospěli/ bez ustání nám bylo líto/ Až budeš vážit kam jsme dospěli/ započítej i to*³⁸). Kromě modliteb za své již zesnulé blízké vystupuje ve sbírkách také Bůh, který drží jakousi strážnou ruku nad celým pozemským děním. K Bohu se lyrický subjekt obrací, klade mu otázky a snaží se skrze něj nalézt odpovědi. U některých sbírek jsou tyto rysy výraznější. Toho si byli vědomi i autoři publikace *V souřadnicích mnohosti*³⁹, kteří ji řadí mezi autory spirituálního charakteru,

37 KAPRÁLOVÁ, Dora. *Z nutnosti mstivý dar*, Host 18, 2002, č. 9, s. 10–12.

38 FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 61.

39 FIALOVÁ, A.: *V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích.*, s. 52-57

především mezi básníky starší generace, kam dále řadí např.: Zdeňka Rotrekla, Jiřího Kuběnu, Pavla Rejchrtu, Ivana Martina Jirouse, Jaromíra Zelenku a další, v jejichž díle se vyskytují stejně nápadně a explicitně náboženské prvky (oslavné apostrofy, rouhačská gesta nebo vroucí prosby aj.) Ze spirituálního hlediska je hlavním principem díla Violy Fischerové *je lidská touha dopátrat se nějaké přijatelné pozice člověka ve světě tváří v tvář konečnosti lidského života, vědomí této konečnosti, řady přervaných a přece nějak trvalých vztahů a především pak tváří v tvář faktu smrti a víry v Boha.*⁴⁰

5.2 Vdovství a české literární vdovy

Ztráta blízkého člověka a následná reflexe celé této smutné události prostřednictvím poezie není záležitost pouze Violy Fischerové, kterou po umělecké stránce zásadně ovlivnila smrt manžela. Stejnou životní zkušenost má i Jiřina Hauková.

Obě autorky si sice nejsou generačně příliš blízké a stejně tak ani jejich poetiky⁴¹. Jiřina Hauková patřila k autorům spadajícím do Skupiny 42, v jejímž čele stál její manžel, výtvarný a literární kritik a teoretik, Jindřich Chalupecký. Po jeho smrti v roce 1990 se Jiřina Hauková (stejně jako Fischerová) uchyluje k intimní zpovědi a vytvoří *Elegie za Jindřichem Chalupeckým*. Toto dílo je podobně jako *Zádušní básně za Pavla Buksu* rozděleno do tří částí – v první části vzpomíná lyrický subjekt na manželovy zdravotní problémy a jeho pobyt v nemocnici. Ty jsou časově pevně zakotveny a odehrávají se v kontextu historických událostí souvisejících se Sametovou revolucí z roku 1989 (*„Poslední den tohoto/ šťastného a nešťastného roku, kdy/ Václavské a Staroměstské náměstí se/ spojily s Letenskou plání/ v jediný cíl: svobodu a mír./ A ty jsi neviděl ty valící se davy/ které volaly po pravdě a po lásce.*“⁴²) V druhé části převažuje vzpomínání na společně prožité momenty, které se odehrávají především v přírodě. Třetí část je reflexí lyrického subjektu, který po smrti svého muže otvírá své rány, prochází prázdnými místy, mluví o své bolesti (*zůstalo ve mně zranění/*

⁴⁰ Tamtéž, s. 177.

⁴¹ V poezii J. Haukové má své důležité místo přírodní lyrika. Ta je u Fischerové spíše okrajovou záležitostí.

⁴² HAUKOVÁ, Jiřina. *Básně*. s. 790.

*stesk živých po mrtvých.*⁴³). O tichu a prázdnu, které po smrti milované osoby nastalo, o pocitu osamění (*Já a samota jsme přátelé.*⁴⁴).

Ztráta blízkého muže potkala se následně promítla také do díla Bohumily Grögerové. Jejím partnerem nejen v osobním, ale také pracovním životě byl český básník a překladatel Josef Hiršal. Vzpomínky na něj se značně projevují v díle *Čas mezi tehdy a teď*. Název sice sám o sobě neodkazuje na Hiršala, ale autorka je v díle velmi konkrétní a otevřená, tzn. mužský subjekt nazývá Joska a skrze biografické údaje obsažené v textu (srážka s tramvají, pobyt v nemocnici, literární činnost) subjekty splývají. Celé dílo má podobu deníku, jednotlivé pasáže (především v první části) jsou datovány. Hiršalova nehoda a jejich společný vztah je popisován na pozadí událostí literárním světě, ze kterého lyrický subjekt zmiňuje konkrétní tehdy žijící osobnosti a jejich vztah k Hiršalovi a Grögerové (přátelství s Jiřím Kolářem, Ludvíkem Vaculíkem, Susanne Roth; smrt Ivana Diviše) Vzhledem k deníkovému charakteru nepůsobí dílo jako zpověď, sbírka vzpomínek nebo snaha nějakým způsobem uchopit a vyrovnat se s celou událostí, jako je tomu u Fischerové a Haukové, ale spíše o záznam jednotlivých událostí bez souhrnné reflexe – od první nehody, kdy Hiršala srazila tramvaj, přes jeho pobyt v nemocnici, postupnou rekonvalescenci, práci na díle *Let let*, radost z nově publikovaných literárních kritik díla *Branka z pantů* a další události na literární scéně a končí druhou nehodou, na následky které Hiršal později umírá.

I přestože autorky nespádají generačně do jednoho proudu nebo skupiny a jejich poetika se liší, spojuje je skutečnost, že se do jejich tvorby promítá smrt jejich partnera. V jejich dílech (především u V. Fischerové a J. Haukové) jsou s tímto tématem spojeny motivy prázdnoty, samoty, ticha a temna. Bohumila Grögerová zvolila formu, která má deníkový charakter a celou situaci zaznamenává stylem „teď a tady“ bez velkého časového odstupu čili jsou u ní výraznější motivy přítomného strachu a napětí.

Všechny tři ženy mají kromě svých nešťastných osudů společného více, než se na první pohled může zdát. Nejen, že výše zmíněné dámy byly provdané za muže umělecky činné, ale také všechny tři stály celý život v literárním stínu svých mužů, ze kterého vystupují po jejich smrti. Jiřina Hauková sice měla už v roce 1990 na kontě několik sbírek,

⁴³ Tamtéž, s. 801.

⁴⁴ Tamtéž, s. 794.

ale po smrti Jindřicha Chalupického ztrácí svého nejbližšího poradce, který by jí pomáhal dílo upravovat nebo jakkoli předělávat a vycházející tituly jsou čistě její práce. Grögerová zbyla coby jediný článek z tvůrčí dvojice, kterou tvořila s Hiršalem. Ten byl také často uváděn jako jediný autor textů, které překládali společně⁴⁵. Změnu způsobil nejen Hiršalův odchod, ale také postupná změna společenského klimatu, ve kterém se Grögerová nemusela bát cenzury, a v neposlední řadě i její pokročilý věk a zdravotní problémy, které se odrážejí v jejích dalších sbírkách, které mají silný konfesijní charakter. Viole Fischerové sebevražda jejího prvního manžela Pavla Buksy doslova „vyhodila pojistky“ a znamenala její návrat k poezii, jelikož touha vypsát se ze silného zážitku byla silnější než pochybnosti a nejistoty o vlastní kvalitě díla.⁴⁶

45 Grögerová měla dcery, které vychovávala sama a bála se případného konfliktu s režimem, proto je jako autor u některých překladů uváděn pouze Hiršal.

46 WIENDL, J.: „*V blízkosti jsi za smrtí...*“ *Nad básněmi Violy Fischerové*, Tvar č. 18/1996, s. 12-13

6 O fikčních světech Violy Fischerové

V následující kapitole se pokusíme vysvětlit pojem fikční svět a postavení subjektů ve fikčních světech. Vzhledem k tomu, že neexistuje jednotná definice a různí literární teoretici pracují s tímto pojmem s **možnými odchylkami**, pokusíme se vystihnout především obecné principy.

V českém prostředí se problematikou fikčních světů zabývalo několik autorů, za zmínku stojí především Jan Mukařovský, Miroslav Červenka, Lubomír Doležal nebo Petr A. Bílek. My budeme pracovat s tezí Miroslava Červenky, a to z důvodů, že vychází z tezí strukturalismu a sémiotiky, a také protože je na jeho práce následně navazováno pracemi již zmíněného P. A. Bílka nebo L. Doležala.

Podle Červenky „fikční svět lyrického díla představují jeho subjekty“⁴⁷. Červenka staví do centra fikčního světa lyrický subjekt. Ani pojem lyrický subjekt není jednotně definován a různí autoři ho definují s drobnými obměnami. *Lexikon literárních pojmů* o lyrickém subjektu říká, že je to *fiktivní zástupce autora*⁴⁸. „Červenka charakterizuje lyrický subjekt jakožto významový komplex stojící uvnitř celkové výstavby literárního díla, vedle významových komplexů na rovině tematické“⁴⁹ a dále od něho rozlišuje empirického autora a na rozdíl od jiných autorů také subjekt díla. Ten tvoří nejvyšší sjednocující element a stojí nad fiktivní realitou, jde v podstatě o postavu, kterou čtenář za dílem tuší. Lyrický subjekt je místo toho imaginární psychologická bytost, která funguje jako svorník tematické výstavby. Ale v zásadě všechny výše zmíněné spojuje myšlenka spojitosti mezi autorem a promlouvajícím hlasem (mluvčím) v lyrickém textu.

U textů psaných v první osobě singuláru se často nelze ubránit myšlence na to, kdo je to „já“, které k nám promlouvá. Je to autor nebo pouze jakýsi literární konstrukt? A jaký je mezi nimi vztah? Podobnou otázku si kladl již Červenka ve své *Významové výstavbě*

47 ČERVENKA, M.: *Fikční světy lyriky*. Praha: Litomyšl: Paseka, 2003. s. 23

48 PAVERA, L., VŠETIČKA F.: *Lexikon literárních pojmů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. s. 216

49 PIORECKÝ, K.: *Červenková teorie lyrického subjektu*, Česká literatura, roč. 54, č. 6/2006, s. 33

literárního díla. Červenka staví do centra fikčních světů lyrický subjekt. Na základě jeho zkušeností a postojů je fikční svět vystavěn. Dále určuje časoprostor, do kterého je báseň zasazená. I u prostorových kulís je třeba dbát na fikční protějšky reálných míst. Je samozřejmé, že se čtenáři při vnímání těchto fiktivních míst odrážejí od entit ve světě reálném. Je to naprosto přirozené, protože při práci s textem vycházíme z osobních zkušeností z reálného světa a na nich stavíme ve světě fikčním.

Je třeba mít na paměti, že osoby, které k nám jako čtenářům promlouvají skrze básně nelze označit jako autora. I přestože zastává lyrický subjekt postoje blízké autorovi, jde pouze o literární nástroj. Samozřejmě se na základě určitých biografických informací o autorovi textu nelze ubránit tendenci propojování autora s lyrickým subjektem. Je hned několik důvodů, proč nelze ztotožňovat empirického autora s lyrickým subjektem. Jedním z nich je už samotný jazyk, kterým je v básni promlouváno, a který má často daleko k jazyku běžné komunikace. Což je pochopitelné, protože jazyk používaný v umělecké literatuře cílí ke koncentrovanějšímu využití estetické funkce.

Jak jsme již zmínili, v případě Fischerové se jedná o konfesijní poezii, která vychází z intenzivních osobních prožitků. Lyrický subjekt, se kterým autorka pracuje, promlouvá především v první osobě singuláru rodu ženského („*Já jsem ti řekla/ koho to zajímá*“⁵⁰). Takový lyrický subjekt lze také nazvat *persona*. Jedná se tedy o typ lyrického subjektu, který „*se pohybuje mezi krajními body – identifikací lyrického subjektu s empirickým autorem a básní role*“⁵¹.

I přesto, že v moderní poezii je tendence striktně oddělovat autora od textu, Fischerová jako by nám chtěla dokázat opak. Autorka hojně komentovala svou tvorbu, genezi díla a sdílela různé další příběhy, které se k jejímu psaní vážou. Pro literární revue *Pandora* vypracovala *Životopis jedné poezie*, ve kterém komentuje hlavní motivy ve svých sbírkách. Pro revue *Rukopis* přispěla prací „*Kdo za mě udělal tu přesnou práci?*“, ve které objasňuje genezi některých svých raných básní a překladů. Pro český rozhlas zpracovala svoji poměrně detailní biografii, která vydala na čtyři díly. A v neposlední řadě příběh o tom, jak vznikala sbírka *Zádušní básně za Pavla Buksu*, je součástí každého druhého rozhovoru.

⁵⁰ FISCHEROVÁ Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 17

⁵¹ PIORECKÝ, Karel. *Červenková teorie lyrického subjektu*, Česká literatura, roč. 54, č. 6/2006, s. 45.

Jestli to byla správná cesta, nebo jestli by bývávalo lepší nechat básně po jejich napsání žít svým vlastním životem se už nejspíš nedozvíme. Stejně tak se nedozvíme, jestli její otevřenost k mimotextové realitě jejích básní bylo střídme gesto ke čtenářům, snaha zpropagovat sebe a svoji tvorbu nebo pouze součást jejího lidského naturalu či potřeba sdílet svůj osud. Jestliže z Červenkovi teorie vyplývá, že pro vztažení lyrického subjektu k empirickému autorovi je nutný pragmatický kontext, v němž může být lyrický subjekt vnímán⁵², pak Fischerová nabízí opravdu bohaté pragmatické souvislosti, které lze při práci s její tvorbou jen těžko přehlížet.

7 Postava Pavla Buksy v díle Violy Fischerové

Následující část si klade za cíl zmapovat, jakým způsobem se v díle Violy Fischerové odráží Pavel Buksa a jeho smrt, a to především z hlediska motivů, se kterými je spjat. Abychom toho dosáhli, budeme vycházet z analýzy autorčiny první sbírky Zádušní básně za Pavla Buksu. Budeme si všímat toho, zda a jakým způsobem je Pavel Buksa charakterizován, s jakými motivy se pojí a jakými básnickými a stylistickými prostředky je toho dosahováno. Následně krátce charakterizujeme i další autorčiny sbírky a budeme se zaměřovat na to, zda se i v těchto sbírkách objevují motivy spojené s postavou Pavla Buksy a pokud ano, tak v jakém kontextu. Jelikož předpokládáme, že klíčovým textem ke splnění našich cílů nám bude sloužit autorčin debut jakožto výchozí materiál ke komparaci s ostatními díly, předpokládáme, že na něj budeme opakovaně odkazovat.

7.1 Zádušní básně za Pavla Buksu

Když o tom přemýšlím, myslím, že pokud žila s mužem, který byl sám literárně činný, byla pro ni jeho tvorba na prvním místě. ... Partnerovu tvorbu Viola doslova hýčkala, a působila současně v roli redaktorky, prvního kritika i reklamního agenta. Jedině tak si umím vysvětlit, proč Viola Fischerová začala publikovat tak pozdě. My, kamarádky z mladých let, jsme jen nedokázaly pochopit její posedlost tématy staroby a smrti. Zdá se, že se tímto způsobem

⁵² PÍORECKÝ, Karel. Červenková teorie lyrického subjektu, Česká literatura, roč. 54, č. 6/2006, s. 45.

vypořádávala s vlastními traumaty. Pro nás ale měla až do smrti obdivuhodnou povahu ptáka Fénixe, který ze všech pohrom vzlétne znovuzrozen a posílen.⁵³

Každá smrt milovaného člověka je krutá. Když si ji ale zvolí ten druhý dobrovolně, tak se člověk octne v jakési výduti, kde je jen on sám se svými otázkami, co se vlastně stalo, o co šlo těch 16 let, co mělo být a nebylo, a jaká nebo v čem mohla být jeho vlastní vina. Myslím, že jsem z Pavlovi smrti drobně zešílela. [...] A pak jsem – z té nouze – začala psát Zádušní básně za Pavla Buksu(1993). Z důvěry v poezii a ze zkušenosti, že se skrze ni dozvím víc, než vím.⁵⁴

7.1.1 Charakteristika díla

Silná bolest a potřeba „vypsat se“ z traumatického zážitku prostřednictvím poezie vedla až k vytvoření sbírky *Zádušní básně za Pavla Buksu*. Jedná se o autorčin pozdní debut, kterým prolomila několikaleté tvůrčí mlčení. Sbíрка vznikala v polovině osmdesátých let, ale vyšla až roku 1993 v Brně. Jedná se o sbírku, jíž geneze⁵⁵ na sebe vážala častou mediální pozornost. To platí nejen pro bulvární média, ale i pro média zaměřující se na umění a literaturu. Upozorňuje na to i Švanda v doslovu, když připomíná, že „zájem kolegů se soustředí spíše k události v pozadí, které básně evokovala.“⁵⁶

Sbíрка je rozdělena do tří částí, které jsou označeny římskými číslicemi. V první části se lyrický subjekt zabývá především svým vztahem k Pavlovi, ve druhé části dochází ke smíření mezi lyrickým subjektem a smrtí. Třetí část má charakter krátkých modliteb, na jichž začátku stojí anafora, kterou je oslovení Boha *Bože můj* („Bože můj/ nebe byli mrtví/ Chyběls mi po celý život“)⁵⁷. První označenou část předchází tři krátké básně, které plní funkci prologu. Básně nemají samostatně oddělené názvy, ale je jím vždy první verš, který je zvýrazněn tučně. Sbíрка dále obsahuje několik vsuvek v podobě krátkých prozaických textů označených jako sny (*Můj sen z 1. června 1984, Pavlův sen z 29. června 1984*) a příběhy

⁵³ HOSTOVSKÁ, Olga. *Moje kamarádka Viola Fischerová*, Souvislosti č. 3/ 2014, str. 153-154

⁵⁴ FISCHEROVÁ, Viola., *Životopis jedné poezie*, Pandora č. 18/ 2009, s. 16

⁵⁵ Autorka se opakovaně a velmi podrobně vyjadřovala k mimotextovým skutečnostem, které se k dílu vážou. A které se následně promítají i do samotných veršů (manželův problém s alkoholem, jeho rozdvojení osobnosti po emigraci, láska ke zbraním, poslední večer před manželovou smrtí, kdy se pohádali kvůli županu atd.).

⁵⁶ ŠVANDA, Pavel. *Doslov druhý*. In FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 77

⁵⁷ FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 60

(*Příběh první, příběh druhý*), které souvisí s ostatními básněmi a mohou u některých z nich částečně sloužit jako klíč k jejich interpretaci.⁵⁸

Už samotný titul sbírky nastiňuje její hlavní téma. Protagonistický název nese jméno hlavního hrdiny a také odkazuje k žánru dané sbírky. Zádušní básně (nebo také rekviem) je modlitba, která je součástí básně svaté a která je sloužena za duši zemřelého⁵⁹. Básně ve sbírce mají především charakter osobní zpovědi a verše připomínající tradiční liturgické rekviem se nachází až ve třetí části sbírky.

Hlavním tématem sbírky je smrt Pavla Buksy. Lyrický subjekt ve sbírce se nemá tendenci primárně převyprávět příběh jednoho vztahu, ale spíše se vrací k tragické události, při které si milovaná osoba vzala život a snaží se sám přijít na to, co se vlastně stalo, kým tyto osoby byly („*Proč sis vybral mne?/ Pro co já vyvolila tebe?*“⁶⁰). Tato vnitřní analýza události jako by měla sloužit k vlastnímu přijetí celé situace. Rovněž se lyrický subjekt nepokouší o zmapování toho, kým byl Pavel Buksa, ale spíše nastiňuje, co pro ni znamenal. Stejně jako i jiná literární rekviem (*Rekviem za Ernsta Jadla, Elegie za Jindřicha Chalupického*) má také toto „*tendenci zauzlovat se ve vzpomínkách-předmětech spjatých s mrtvým [...] nebo s jeho umíráním a smrtí.*“⁶¹ Lyrický subjekt se vrací vzpomínkami ke svému zesnulému muži a znovuprožívá radostné chvíle i momenty plné neštěstí. Opakovaně krouží kolem oné osudné noci, kdy si Pavel vzal život a snaží se pochopit důvod tohoto činu („*Ty už víš jaká vina/ proč příčina/ Já se motám jak/ jsem se motala*“⁶²). Během svého vzpomínání nechává lyrický subjekt veškerý patos stranou.

Celá sbírka je propojena řadou motivů. Ty hlavní jako je láska a smrt budeme podrobněji analyzovat v následujících kapitolách. I přesto však považujeme za důležité zmínit alespoň některé další motivy, které jsou ve sbírce výrazné a opakovaně se v ní a dalších autorčiných sbírkách vyskytují

⁵⁸ Opět se setkáváme s „pomocnou rukou“ ze strany autorky, kdy nabízí čtenářům podpěru při čtení jejich básní.

⁵⁹ BLAJDOVÁ, Radka. *Co je to zádušní mše?* [online]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/191009co-je-to-zadusni-mse-svata>

⁶⁰ FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 25

⁶¹ HODROVÁ, Daniela. *Chvála schoulení*, s. 55

⁶² FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 42

Velmi častý je v celé sbírce motiv bariéry (zdi, dveří, clony, hradby), který odděluje Pavla Buksu od lyrického subjektu. Jednak doslovně, např. půda, pod kterou je Pavel Buksa pohřben („*Je-li ti země teplá/ když tě má/ když tě objímá/ hlavu a ramena*“⁶³) a která ho odděluje od lyrického subjektu. Za druhé metaforicky, ať už jde např. o pomyslnou zeď, kterou si kolem sebe Pavel Buksa postupně buduje a za kterou se uzavírá do sebe před okolním světem včetně lyrického subjektu, tak bariéra, která odděluje svět živých a svět mrtvých. Dveře fungují ve sbírce jako motiv bariéry, kterým nejen že lyrický subjekt uvádí celou sbírku, ale zároveň „otevívá“ a zasazuje básně do prostoru, ve kterém lyrickým subjektem zprostředkované příběhy odehrávají. Metaforicky tím otevírá i staré rány – „*Domovní dveře/ vchod do otevřené rány/ Schody se lesknou/ Ani kapka krve/ ani peříčko/ Celý náš život/ trval 16 let/ a odehrál se ve třech pokojích*“⁶⁴. Rafinovaně tak hned v úvodní básni zasazuje děj básni do časoprostoru. Kromě údaje „šestnáct let“ je důležitým časovým mezníkem samotná Pavlova smrt. Tou je sbírka rozdělena do dvou pomyslných časových bloků, kdy jeden spadá do období před Pavlovou smrtí a druhý po ní.

K vyjádření úzkosti používá autorka celou řadou literárních a stylistických prostředků. Její poetika se zdržuje jakýchkoli spleťtých komplikovaných gest a složitých metafor. Je velmi přímá, surová, naléhavá, ve svém výraze civilní. Právě naléhavost je zprostředkována pomocí anafor a epifor – „*Zapomněla jsem tě políbit/ chci tě políbit/ nikdo neví kam tě dali/ telefonuju můžu si uběhat paty/ musím tě políbit*“⁶⁵. Básním dominuje volný verš a absence interpunkce, čímž jsou plynule vytvářeny veršové přesahy (enjambementy), které tvoří dynamiku básni a podílí se na vytváření jejich metaforičnosti – „*Zátky pukající k ránu/na schodech flašky zvoní//hranu Dneska nedoufej/Dneska se mě nedočkáš/Jestli vstanu/ už to neuhraju*“⁶⁶. Zvolená ukázka také demonstruje aluzi na další text, což je jeden z prostředků podílejících se na tvorbě obraznosti a víceznačnosti básní⁶⁷. Absence interpunkce také otevírá prostor pro apoziopoezi. Chápeme-li ji stejně jako Hrabák jako „*úmyslné přerušování řeči*“⁶⁸, ke kterému nedochází z důvodu, „*že by autor neměl co sdělit*

⁶³ Tamtéž, s. 13

⁶⁴ Tamtéž, s. 11

⁶⁵ Tamtéž, s. 37

⁶⁶ Tamtéž, s. 19

⁶⁷ Znalý čtenář si verše jistě spojí s dílem *Komu zvoní hraná*, což může vést k další interpretaci.

⁶⁸ HRABÁK, František. *Poetika*, s. 190

nebo že by mu někdo v mluvení zabránil, ale proto, aby upoutal pozornost na zamlčený, v kontextu situace však implicitně obsažený objekt nebo představu“⁶⁹. Přestože v básních chybí místa označená třemi tečkami typickými pro nedokončenou výpověď mluvčího, tak se přerušení řeči ve sbírce vyskytuje a vytváří řadu míst, kdy je dílčí téma naznačeno, ale zůstává nezodpovězeno. Čtenářům se tak nabízejí různé otázky – např. Proč zůstává toto dílčí téma nedokončené? Proč ho lyrický subjekt zmiňuje? Jakou roli v básni tam hraje?

7.1.2 Pavel Buksa v Zádušních básních

7.1.3 Charakteristika PB

Při zkoumání vnitřní charakteristiky postavy se setkáváme s tím, co Hodrová nazývá postava-hypotéza. Jde o postavy „vysvětlené jen částečně, nezcela explicitní, neúplně determinované“⁷⁰. U těchto postav bývá složka popisující vzhled značně redukována a do popředí jejich charakteristiky se dostávají vnitřní povahové rysy postavy. Stejně tak je tomu i v případě Pavla Buksy. Jeho charakteristika je zprostředkována implicitně prostřednictvím vzpomínek a zážitků, ke kterým se lyrický subjekt vrací a ze kterých si jako čtenáři postupně skládáme profil Pavla Buksy. Ten jakožto postava-hypotéza zažívá vnitřní tenzi. Skrze básně ho lyrický subjekt představuje osobu rozdvojenou – „Ani si nevšimneš/ že se všech jediný/ s tebou vymění ... Jediný není teď jediný/ ale i druhý“⁷¹. Na jedné straně je Pavel, který „Je hezký chytrý a hodný/ jak se to žádá“⁷² a na straně druhé „je ten šílený druhý“⁷³. Rozdvojení⁷⁴ a nestálost reflektuje lyrický subjekt jako skutečnost, kterou nese těžce – „Vzala jsem si jednoho/ vydala dva/ To je to/ Co mě hubí a přizabije// Ne jeden ne druhý/ Tahle bigamie“⁷⁵.

Lyrický subjekt také zmiňuje Pavlovu zálibu v alkoholu, nebo prostřednictvím odkazu k dílu *Komu zvoní hraná* – „Zátky pukající k ránu/ na schodech flašky zvoní/ hranu Dneska nedoufej“⁷⁶ nebo „To v kuchyni u okna/ na židli/ sedává prázdno se svislými rameny/ pije a

⁶⁹ Tamtéž, s. 190

⁷⁰ HODROVÁ, Daniela. *Postava-definice a postava-hypotéza*, In *Proměny subjektu*, sv. 2., s. 78

⁷¹ FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 23

⁷² Tamtéž, s. 23

⁷³ Tamtéž, s. 24

⁷⁴ Rozdvojení Pavlovy osobnosti je vyzdvíženo i skrze další kontrasty – „ten normální“ žije přes den za světla, je veselý a plný života, „ten druhý“ naopak v noci, když padne tma a s ní přichází i temné myšlenky na smrt.

⁷⁵ FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, s. 24

⁷⁶ Tamtéž, s. 19

civí“⁷⁷. Přestože je vzhledové rysy Pavla Buksy zmíněny jen okrajově, jsou to právě svislá ramena a oblé klouby, které jsou jeho výraznými vizuálními aspekty.

7.1.4 Motiv křehkosti

Prvky, podle kterých lze popsat a charakterizovat Pavla Buksu, se vyskytují především v první části sbírky, přičemž je mnohem větší důraz kladen na charakteristiku vnitřní. Vizuální stránka Pavla Buksy je zprostředkována skrze motivy křehkosti, kdy je představen jako „cosi“ útlého, malého s častou tendencí k choulení se do klubíčka – „*Ještě tě cítím v rukou/ narostlou tíhu/ která se choulí*“⁷⁸ nebo „*I ty ses na ni spoléhal/ a když ses bál/ choulil ses u ní*“⁷⁹. O tělech v pozici schoulení mluví i Hodrová a vyzdvihuje skutečnost, že „*tělo schoulené má tendenci se před světem skrýt – stát se záhybem, zámotkem, zaujmout prostor co nejmenší, přičemž je patrný přesun od ukazování těla k naslouchání (i v mlčení) promlouvajícímu tělu*“⁸⁰. Choulení můžeme pojmut i jako pozici, které odkazuje ke snaze stáhnout se do sebe s Pavlovou tendencí stáhnout se do sebe.

Výraz *cosi* používáme záměrně, protože fyzická stránka postavy stejně jako ta psychická postupně chřadne a vytrácí se, ztrácí fiktivní tělo a postupně se proměňuje pouze v personifikované prázdno.

7.1.5 Motiv prázdna

Jako prázdno je Buksa nazýván už během svého života, kdy je takto na základě své mentální nepřítomnosti personifikován („*To v kuchyni u okna/ na židli/ sedává prázdno se svislými rameny/ pije a civí*“⁸¹). Opravdové prázdno přichází až po jeho smrti, kdy lyrický subjekt zůstává sám bez svého životního partnera. Zůstalo prázdno, které nelze rychle zaplnit. Emoční nicota, při kterém lyrický subjekt postrádá tělesné dotyky a blízkost někoho

⁷⁷ Tamtéž, s. 15

⁷⁸ Tamtéž, s. 15

⁷⁹ Tamtéž, s. 31

⁸⁰ HODROVÁ, Daniela. *Chvála schoulení*, s. s. 368

⁸¹ FISCHEROVÁ, Daniela. *Zádušní básně*, s. 14

druhého. Prázdnota je tím, co kromě vzpomínek, bolesti a nezodpovězených otázek lyrickému subjektu po Buksově smrti zůstalo.

V neposlední řadě je připomínáno prázdno v souvislosti s prázdným lůnem a nenaplněným rodičovstvím.

7.1.6 Motiv smrti

Leitmotivem celé sbírky je smrt. Smrt muže z vlastní ruky, jakožto nejen konec jednoho lidského života, ale i konec jednoho vztahu. Smrt se stává časovým mezníkem, který rozděluje život lyrického subjektu na období před Pavlovou smrtí a po ní – „*Dvakrát jsi mi otočil život/ o 360 stupňů/ Všechno bylo stejné jinak/ Objímali jsme se strachy/ všechno je stejné jinak [...] Začíná nový závit spirály*“⁸².

Smrt je ve sbírce opakovaně personifikována a dostává podobu ženy milenky, která Pavla k sobě postupně láká. Personifikovaná žena smrt nedisponuje dravostí, nesnaží se ho za každou cenu dostat k sobě, nejde z ní strach, protože „*Necení krvavé zuby/ani neleká*“⁸³. Naopak – je klidná, mírná žena, která na něj trpělivě čeká a nijak na něj netlačí: „*Na tebe nesahala/ Chodila za tebou jako pes/ Nečíhala// Čekala jen až dozraješ/ a sám se po ní natáhneš.*“⁸⁴ Smrt na sebe váže další motivy, které s ní bezprostředně souvisí, jako je krev, výstřel ze zbraně nebo kulka.

Pro lyrický subjekt tak po jeho smrti začíná nová životní etapa. Velké množství emocí a silný zážitek se mu daří přetransformovat v příležitost k reflexi a přehodnocení životních postojů a údělů. Vzhledem ke spirituálnímu orientaci lyrického subjektu je smrt také součástí vyššího principu a poskytuje prostor ke spiritualitě a promluvě s Bohem.

7.1.7 Motiv lásky

Milostné motivy jsou prostoupeny celou sbírkou a objevují se v rozličných podobách. Stěžejní je láska k milovanému muži. Vztah mezi lyrickým subjektem a Pavlem je zprostředkován jako vztah obsahující hezké momenty i hádky („*Spolu jak oka v řetězu/*

⁸² Tamtéž, s. 39

⁸³ Tamtéž, s. 36

⁸⁴ Tamtéž, s. 32

*táhli jsme tiskli/ skřípali věrně/ jeden druhého*⁸⁵). Jde o lásku intimní spojenou s blízkostí a tělesností. Pavel je objektem lásky, která ho po jeho smrti přežila a na kterou lyrický subjekt vzpomíná. Láska je pojata jako hluboký cit, který člověka naplňuje, ale dokáže i zraňovat – především v okamžiku, kdy se jeden ze zúčastněných začne vzdalovat a stahovat do sebe. Sám Pavel je pro lyrický subjekt objekt lásky, který tvořil důležitou součást jeho života. Nakonec je to právě láska, jako hluboký cit, který Buksu „přežije“.

S ohledem na Pavlovu smrt jde i o lásku tragickou, která byla přerušena nešťastnou událostí, při které si Pavel vzal život a které z pohledu lyrického subjektu nešlo zabránit.

7.1.8 PB a lyrický subjekt

Pavel a lyrický subjekt pojí milostný vztah. V předchozí podkapitole jsme zmínili motivy související s prostorovými bariérami. S ohledem na promluvy mezi Pavlem a lyrickým subjektem je nezbytné zmínit komunikační bariéry. Lyrický subjekt a Pavel Buksa spolu nevedou dialog. Pavel Buksa ve sbírce promlouvá minimálně a jeho promluva je nejčastěji zprostředkována skrze polopřímou řeč. Lyrický subjekt sice klade otázky, ale ty plní spíše funkci řečnických otázek a není na ně očekávána odpověď. Lyrický subjekt zásadně Pavla Buksu neoslovuje jménem a zdržuje se jakýchkoli expresivních nebo patetických pojmenování. Subjekty jsou „schovány“ za osobní zájmena (já, ty, my). Nejčastěji promlouvá lyrický subjekt v druhé osobě čísla jednotného. Touto du-formou se lyrickému subjektu daří navozovat velmi intimní atmosféru. Skutečnost, že lyrický subjekt promlouvá k dalšímu subjektu, vyplývá z kontextu sbírky, kde se pravidelně střídají mužské a ženské rodové koncovky. Promluvy, ve kterých lyrický subjekt promlouvá sám k sobě prostřednictvím druhé osoby (autokomunikace)⁸⁶, se vyskytují jen výjimečně.⁸⁷ Pokud není Pavel osloven pomocí zájmena, je pojmenován pomocí personifikovaných přirovnání (prázdnost, něha).

⁸⁵ Tamtéž, s. 22

⁸⁶ ČERVENKA, Miroslav. *Obléhání zevnitř*, s. 149-187

⁸⁷ Výjimka se vyskytuje např. na str. 23 v básni *Ten jediný ze všech*.

7.2 Další sbírky reflektující Pavla Buksu

7.2.1 Babí hodina

Téma smrti zpracovává autorka i ve své druhé sbírce. Tentokrát nestojí ve středu celé sbírky jedna postava, ale hned několik. Ústředními subjekty celé sbírky jsou staré ženy, ke kterým se přibližuje „podzim“⁸⁸ jejich života. V porovnání s první sbírkou, kde je smrt něčím šokujícím, co ukončilo život člověka a tím ním i vztah dvou lidí, zde je smrt chápána spíše jako přirozená součást lidského bytí. Při analýze této sbírky se nabízí paralela k dalšímu českému dílu zpracovávajícímu tuto tematiku, a sice ke *Starým ženám* Františka Halase. Na rozdíl od Halase zpracovává Fischerová toto téma „ženským“ způsobem. Přestože i ona mluví o vrásčitých obličejích a klepajících se rukách starých žen, tak se mnohem hlouběji zabývá stářím jakožto obdobím s prožitými životními zkušenostmi a jakožto dobou vhodnou ke zpětné reflexi života. Mnohem intenzivněji zasazuje Fischerová v porovnání s Františkem Halasem staré ženy do ženských rolí (matky, dcery, vnučky, sestry, milenky, vdovy) a otevírá tím témata mateřství, mezigeneračních vztahů, ztráty partnera a samoty ve stáří. Přestože popisuje staré ženy jako vědmy, které tajně čarují („*A tajně čarují/ ty vědmy jakoby/ v nevlastní kůži/ jež už a ještě vědí/ jak lehce se chodí po chodnících/ v úzké sukni a na podpatcích*“⁸⁹), tak nemá tendenci je idealizovat, ale přistupuje k nim a jejich stáří zcela realisticky („*To potom s úlevou/ a téměř pobaveně/ přihlížejí té pokálené/cizí staré ženě*“⁹⁰). Jejich „čarovnou mocí“ je schopnost podat svědectví o zašlých skutečnostech, které přežívají pouze v jejich pamětech. Malá děvčata v cukrárně nebo mladé dívky v úzkých sukničkách a na vysokých podpatkách už v nich nikdo nepoznává, přestože žijí pořád v jejich vzpomínkách.

Sbírka je rozdělena do tří částí. V té první je kladen důraz na obecnou charakteristiku starých žen a jejich života. Pozornost je zaměřována na jejich fyzické atributy, vzpomínky na mládí a nevědomost o tom, že jeho trvání není věčné. Autorka už v tomto díle částečně naznačuje téma, které je dále podrobněji rozvíjeno v následujících sbírkách – nepolapitelnost přítomnosti. Naráží na problematiku uvědomění si přítomného okamžiku. Ten je pro

⁸⁹ FISCHEROVÁ, Viola. *Babí hodina*, s. 11

⁹⁰ Tamtéž, s. 18

uchopitelný až v momentě, když je pozdě a přítomnost se promění v minulost, se kterou přichází i možnost znovuprožívání uplynulých situací v podobě vzpomínek.

Podobně jako v předchozí sbírce otevírá lyrický subjekt v básních mikropříběhy. Tentokrát se ale netýkají lyrického subjektu, ale pro nás neznámých žen. Wiendl ve svém pokusu o interpretaci sbírky výstižně říká, že „*Jde o kaleidoskop života, o prolínání rozličných životních situací*“⁹¹, které se ženám staly v mládí.

V druhé nejkratší části se vynořuje lyrický subjekt, který pojednává o starých ženách a vlastním stáří v první osobě jednotného čísla. Součástí tohoto oddílu je i báseň dedikovaná Pavlovi: „*Když si pomyslí/ že nechce už nic/vrhají se k ní dávné krajiny/ v prudkém poledním slunci /- Tady na kameni ses jednou smál/ ve vlnách/ opravdu šťasten –/ Mně z budoucna zeje/ jenom co minulo*“⁹².

Stejně jako se staré ženy vrací ve svých vzpomínkách do dob bezstarostného mládí, vrací se i lyrický subjekt k hezkým vzpomínkám ze života, i když v sobě nesou hořkou příchut' něčeho, co už dávno pominulo. Jediné, co zbylo, je kámen jako motiv paměti nebo stálosti, který pořád stojí na stejném místě, přestože vlny a osoby ze šťastných vzpomínek jsou pryč.

Oproti předchozí sbírce, která se svou časovostí zaměřuje především na lásku, která byla, a na bolest, která je, tak v těchto verších můžeme vnímat určitý posun ve vnímání času směrem do budoucna.

Třetí nejrozsáhlejší část se volně navazuje a rozvíjí tu první – zabývá se stářím, vyprchaným mládím a předzvěstí smrti z pohledu několika různých ženských subjektů. Stejně jako první sbírka je i tato zakončena verši, ve kterých se lyrický subjekt obrací k Bohu („*Bože dej nám spočinout/se psy a ovce u zmučených/prasat a krav/ ať tam Pane netrpíme/bez jistoty lásky*“⁹³). Stáří je sice přijímáno se všemi jeho negativy (samota, fyzická bolest, zdravotní problémy), ale zároveň lyrický subjekt se strachem přiznává, že může jít období plné utrpení.

⁹¹ WIENDL, Jan. „*V blízkosti jsi za smrtí...*“ *Nad básněmi Violy Fischerové*, Tvar č. 18/1996, s. 12-13

⁹² FISCHEROVÁ, Viola. *Babí hodina*, s. 69

⁹³ FISCHEROVÁ, Viola. *Babí hodina*, s. 79

Ve sbírce *Babí hodina* jsou výrazně využívány motivy spojené s přírodou. Holé stromy, padající listí a suché větve odkazující na fyzické atributy starých žen představují metaforu podzimu jejich života („*I bez listí/ raší a bují v podzemí/ sladké jejich dřív/ A natahuje k ní kořeny*“⁹⁴). Paralelně k tomu stojí v protikladu motivy mládí, vyjádřené jarními projevy přírody, pučením květů a zelenou barvou, symbolicky odkazující k jaru.

7.2.2 Odrostlá blízkost

Odrostlá blízkost je autorčina v pořadí další sbírka vyšla v roce 1996.

Jestliže byly předchozí sbírka byly především o odcházení (milovaného muže, starých žen, matky, přátel), tak tato se naopak nese ve znamení návratu – návratu do rodné krajiny, návratu ke vzpomínkám z dětství.

Návrat do rodného místa a hledání ztraceného domova jsou hlavními tématy, která jsou rozvíjena především v prvním ze čtyř oddílů sbírky. Dlouhodobá nepřítomnost lyrického subjektu v rodném prostředí se odráží skrze motivy odcizení se. Lyrický subjekt se opětovně shledává s osobami, které byli kdysi součástí jeho dětství, ale které mají zcela odlišné životní zkušenosti než on. Dochází tak k odcizení se a dělení na já - „*Ta co se vrací/ odkud jen utíkala*“⁹⁵ a oni - „*Ostatní kteří zůstali*“⁹⁶, přičemž se lyrický subjekt se do pozice, kdy že „*je cizí/ někdy mezi/ nikdy s nimi*“⁹⁷. I návrat do rodného domu v sobě nese nádech hořkosti. Přestože jeho vizuální stránka zůstává neměnná, žijí v něm už noví lidé, kteří si vytváří vlastní nové životní příběhy a pro lyrický subjekt je to spíše vstup „do cizí zahrady“⁹⁸, než radostný návrat domu. Pocit cizosti a ztrátu domova, která byla zapříčiněna nedobrovolně nazývá Jiří Zizler výstižně „*Násilné vykořeňování [které] podrobuje zkoušce původní vrostlost*“⁹⁹. Ztráta kořenů jakožto ztráta původních hodnot, je jedním z přírodních motivů, které se ve sbírce nachází. Opakovaným a výrazným přírodním motivem je i motiv jabloně v zahradě, která je němým svědkem životů a příběhů, které se v ní udály. Skrze

⁹⁴ Tamtéž s. 19

⁹⁵ FISCHEROVÁ, Viola. Odrostlá blízkost, s 11

⁹⁶ Tamtéž, s. 11

⁹⁷ Tamtéž, s. 23

⁹⁸ Tamtéž, s. 17

⁹⁹ ZIZLER, Jiří. *V souřadnicích volnosti*, s.177

přírodní motivy vytváří autorka také paralelu k *Babí hodině*, přičemž zde subjekty také zažívají podzim svého života („*Odcházíme s listím/ včera slunným a jasným/[...]/ Za chvíli nám bude zima*“¹⁰⁰). Trpkost a hořkost z přítomnosti střídají vzpomínky na dětství, které jsou na rozdíl od ostatních sbírek převážně pozitivně laděné. Lyrický subjekt vzpomíná na šťastné momenty prožité s matkou, které sice trvali krátce, ale zato jim nechybělo na intenzitě, když říká, že si „*za rok/ vybraly štěstí/ na celý život*“¹⁰¹. A nechybí oslovení Boha v podobně krátkých modliteb – „*Bože nedoju-li až k ní/ dej mi ať sní/ o jediném setkání*“¹⁰²

Autorka je i tentokrát věrná svým stěžejním motivům – lásce a smrti. Ty dominují v druhé části sbírky a odkazují k *Zádušní básni za Pavla Buksu*. Subjekty nejsou pojmenovány jmény, avšak provázanost s autorčinou první sbírkou je zřejmá. Evidentní spojitost se vyznačuje skrze motivy kulky a krve, které jsou obsaženy ve verších na straně 48: „*Nechtělo se mi s tebou/ plout olovnatou vodou*“¹⁰³, ze kterých plyne určitá vůle k žití i přes přetrvávající bolest z minulosti. Stejně motivy se objevují také na straně 40: „*Ty víš i on ví/ že chodím k třetímu hrobu// A komu to přednést na stříbrné míse/ kulku a krev*“¹⁰⁴. Nově je referováno o dvou mužských subjektech a vzhledem k tvrzení lyrického subjektu „*Mám vás oba/ mrtvého/ rozštípnutého ve dva*“¹⁰⁵ se vynořuje určitá dvojznačnost v tom smyslu, že nelze s jistotou interpretačně říct, jestli je odkazováno ke dvěma různým mužským subjektům, nebo jestli odkazuje na rozdvojenost Pavla, která byla zmíněna v *Zádušních básních*.

V porovnání se *Zádušní mší* je na básních výrazná jejich smířlivost. Lyrický subjekt se primárně nesnaží skrze verše vypsát ze silné bolesti a šoku, nesnaží se zmapovat, co se stalo, ani převyprávět příběh jejich vztahu. Jako tomu bylo v *Zádušních básních*, ale přijímá skutečnost mrtvého muže jako součást svého osudu („*Podle hvězd/ stála v mém životě/ smrt muže z vlastní ruky*“¹⁰⁶). Prázdnost, které po Buksovi zbylo, se přetransformovalo a zůstala „*syť blízkost a vůně/ různolící se věčností/ v které tě chová(m)*“¹⁰⁷ ~~Blízkost není tedy jen~~

¹⁰⁰ FISCHEROVÁ, Viola. *Odrostlá blízkost*, s. 11

¹⁰¹ Tamtéž, s. 15

¹⁰² Tamtéž, s. 16

¹⁰³ Tamtéž, s. 48

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 49

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 40

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 40

součástí oxymóronu v názvu, ale vytváří tělesnost v podobě dotyků a odkazuje ke smyslovému vnímání světa lyrického subjektu, které časem „zeukernatěli“. Ukázka hří

Vztah lyrického subjektu s jeho mužskými partnery se projevuje i skrze motivy nenaplněného rodičovství – „Kdepak milenka/ sotva matka¹⁰⁸“ a také „Štěstí nám jenom sype/ jak písek v hodinách/ Nikdo tu neběhá třetí“¹⁰⁹.

7.2.3 Divoká dráha domovů

Divoká dráha domovů je sbírka vydaná roku 1998. Na prvních stranách je uvedena datací *Praha – Augsburg – Elba – Praha 1993-1994*, která odkazuje k různým místům, kde autorka během té doby žila. Sbírka je kompozičně rozčleněna do tří částí, ve kterých se lyrický subjekt snaží najít odpověď na otázku, co je to domov („*Jsem doma tady? Naposledy? // Jako by domovy / mohly být / poslední*“)¹¹⁰. V závěru dochází k uvědomění si, že domov není jeden konkrétní geografický bod, ale že ho utváří především lidé, se kterými člověk svůj život sdílí. A právě s odchodem milovaných lidí se ztrácí i pocit domova.

Plynule *Divoká dráha domovů* navazuje na *Odrostlou blízkost*, se kterou je propojena skrze motiv domova. Jestliže se v *Odrostlé blízkosti* vracel lyrický subjekt do rodné krajiny a do radostných vzpomínek z dětství, tak tentokrát nemají verše nádech nostalgie, ale spíše zklamání a rezignace. Zůstává pocit cizosti, který vyjadřuje lyrický subjekt při návratu do rodné krajiny tím, že „*nic nám tu nepatří*“¹¹¹.

Divoká dráha domovů je kromě jiného zajímavá si svým postavením kontextu ostatních autorčiných sbírek. Stává se jakýmsi bodem, ve kterém se střetávají motivy a témata, která byla zpracovávána už ve sbírkách předchozích, ale tentokrát se mění postavení lyrického subjektu. Výrazně je to vidět v souvislosti se sbírkou *Babí hodina*. Podobně jako v *Babí hodině* se i v této sbírce autorka zaměřuje na téma stáří. Tentokrát nikoli z pohledu nestranného pozorovatele, který sleduje staré ženy a jejich vrásčité ruce a mladé dívky, které netuší, jak blízko stáří vlastně je. V této sbírce se lyrický subjekt přesně ví, do které skupiny patří – stáří už není něco, co je pro lyrický subjekt objektem pozorování, nýbrž něčím, čeho

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 43

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 45

¹¹⁰ FISCHEROVÁ, Viola. *Divoká dráha domovů*, s. 40

¹¹¹ Tamtéž, s. 13

je součástí. Poprvé v této sbírce přichází lyrický subjekt s myšlenkou, že stáří a smrt nejsou skutečnost, která natahuje ruce po všech jejích blízkých, ale tentokrát se ji osobně dotýká. Touto sebereflexí a předtuchou vlastní smrti si autorka připravila východisko toho, jakým způsobem pojímá témata stáří a smrti (konkrétně jsou tato témata více vztažena k lyrickému subjektu samotnému).

Sbírka si udržuje charakter intimní zpovědi, tentokrát je ale (na rozdíl od předchozích sbírek) potlačena epická složka. Sbírka má příznačný meditativní charakter, lyrický subjekt se obrací sám k sobě, ke svému bytí, ke svému stáří. Zároveň je znát i jeho posun v čase, kdy staré rány jsou už zahojené, přesto občas zabolí. Lyrický subjekt ale zvládá vidět své životní situace s odstupem jako samozřejmou součást svého života a jako skutečnosti, kterého ho utvářeli. Sbírka je navíc zajímavá tím, že se v ní protínají motivy z předchozích sbírek (staré ženy, přírodní motivy jako jablň a kořeny) a zároveň se otevírají motivy, které jsou dále podrobněji rozvedeny v následujících sbírkách (jedním z těchto motivů je i domek na vinici, který je zde zmíněn nebo předtucha vlastní smrti).

Autorka opět volí velmi metaforický název, ve kterém se může odrážet její častá změna místa pobytu. Opět je sbírka otevřena pro Fischerovou signifikantním vymezením prostoru: „*Divoká dráha domovů/ nahoru dolu úzkost/ od zdi ke zdi*“¹¹².

Ve sbírce je kladen důraz především na reflexi lyrického subjektu a narace je výrazně potlačena. To je i důvod toho, proč v této sbírce chybí přímý odkaz na Pavla Buksu. Nic méně i když verše neobsahují konkrétní jméno Pavla Buksy, tak ho v některých básních můžeme implicitně tušit. Jedná se především o básně, ve kterých se lyrický subjekt ohlíží za svými mrtvými – „*Divoká dráha domovů/ nahoru dolu úzkost/ od zdi ke zdi/ když poprvé zasvítí/ to ústí ušité na kůži/ Temná oprýskaná ulice/ Kde chybějí mrtví*“.¹¹³

Vzhledem k frekventovanému používání přídavného jména mrtví tušíme, že se v této škále může nacházet i zesnulý partner, ale vzhledem k měnícím se prostorům¹¹⁴ a subjektům, které nejsou nijak konkrétně pojmenováni, by bylo nepřesné tvrdit, že zde a zde je Buksa, nedá se

¹¹² Tamtéž, s. 9

¹¹³ Tamtéž, str. 9

¹¹⁴ V básních je zmíněna Basilej, domek na vinici na Elbě, ale také Třeboň.

ale na základě informací z předchozích sbírek popřít, že bychom ho jako pozorní čtenáři v textu alespoň netušili.

7.2.4 Matečná samota

I ve své v pořadí šesté sbírce se autorka drží svých obvyklých témat – smrt, lásky a stáří a relativně nově kladen velký důraz i na téma samoty. Lyrický subjekt pohřbil své milované blízké a prožívá pocity osamocení. Jedinou jeho společností je minulost a vzpomínky na ni. *Matečné samotě* mnohem reflexivnější a je to právě pocit samoty, který otevírá prostor k reflexi. Jedna část zbyla/ vykryštovala a je na čase zhodnotit, co zbylo.

I v této sbírce zůstává Fischerová věrná své poetice otevřeně – je otevřená, nic neskryvá, nenasazuje subjektům masky, nesnaží se dělat úhybné manévry. Naopak odhaluje nejnítěnější vnitřní konflikty a upevňuje funkci poezie v jejím životě, která plní především obrannou funkci.

Sbírka začíná dvěma motty, kterými jsou dvě krátké básně.¹¹⁵ Dále je rozčleněna do pěti částí, které jsou označeny římskými číslicemi.

První část sbírky obsahuje třináct básní, které oslovují Boha. Na rozdíl od básní – modliteb, které jsou součástí ZB a kterými postupuje naléhavá prosba, tak je zde kladen důraz na osobní vztah lyrického subjektu a Boha. Toho se nesnaží najít skrze křesťanské instituce, ale hlavně skrze přírodu. Lyrický subjekt je fascinován krásou přírody a její vynalézavostí, která je podle něho důkazem boží existence. Lyrický subjekt se k němu obrací a snaží se tak najít smíření se svým osudem – „*Pane dal jsi mi můj osud/ Nerozumím tomu/ co se neodvažuji chápat*“¹¹⁶. I přestože lyrický subjekt přiznává, že si neumí vysvětlit všechny příhody, které se v jeho životě staly, přijímá je.

Druhý a třetí oddíl propojují motivy samoty a lásky, která není jen mezi lyrickým subjektem a jeho mrtvými muži, ale také s dalšími nepojmenovanými subjekty, které tvoří nejčastěji jako naivní lásky z mládí. Lyrický subjekt se zabývá nepolapitelností času, který

¹¹⁵ Autory těchto veršů jsou Vadim Sidur a Sylvia Plathová.

¹¹⁶ FISCHEROVÁ, Viola. *Matečná samota*, s. 19

nemilosrdně plyne a poznamená každého člověka. Vzniká zde celkem složitá časová mnohvrstevnatost mezi minulostí, která se již stala a již následky která se odráží v přítomnosti. Lyrický subjekt opět otevírá problematiku přijetí toku času, zachycení přítomného okamžiku. Připomíná, že ho nelze zastavit, nelze se ho dotknout. Nemilosrdně ubíhá a subjekty stárnou. Svým pojetím času a jeho nepochopitelností je sbírka velmi blízká *Babí hodině*.

Čtvrtá část se od ostatních odlišuje hned v několika skutečnostech. Za prvé svou délkou, jelikož je tvořena jen šesti básněmi. Zadruhé také tím, že je jako jediná v této sbírce¹¹⁷ pojmenována *Smíření* a věnována Vladimíru T. Vlastní název mají i jednotlivé básně, a sice jsou označeny písmeny řecké abecedy. Čtvrtý oddíl je především o lásce. O lásce, již důležitost si člověk uvědomí až s odstupem času, kdy je všechno už ztraceno. A také o touze, která zestárla a s věkem mizí do ztracena.

Pátá část v sobě spojuje témata již otevřená v předchozích kapitolách. Je o bolesti a samotě, kterou po sobě zanechaly předchozí vztahy. Ať už o samotě partnerské, kdy po boku lyrického subjektu nezbyl žádný muž, tak o samotě mateřské a nenaplněné roli matky.

Matečná samota není jen o prázdném lůnu a nenaplněném mateřství. Slovo matečná je víceznačné. Může odkazovat k matce, ale zároveň se slovo matečný používá i v přírodních vědách v souvislosti s matečným louhem, což je kapalina, které zbyde při krystalizaci jiných látek. Což je další z interpretačních možností tohoto titulu. Z života lyrického subjektu cosi vykrytalizovalo, cosi se oddělilo a nezbývá než se soustředit na to, co zbylo. V případě lyrického subjektu je to právě samota.

Jestliže je první oddíl především o uchopení životního osudu pomocí víry, následující kapitoly odkazují právě k příčinám, kvůli kterým se lyrický subjekt cítí osamělý. Druhá část sbírky je otevřena verši, které opět otevírají bolesti minulosti. Znovu se setkáváme s dvěma mrtvými, kteří odkazují k Pavlu Buksovi a Josefu Jedličkovi.

Jsem pokojná a mírná

¹¹⁷ Nejenom v této sbírce. Autorka ani v ostatních sbírkách jednotlivé oddíly nebo básně nepojmenovává.

dva mrtví na mě doléhají

jako jedlý papír¹¹⁸

[...]

Tentokrát se ale lyrický subjekt nerozrušuje, ale zůstává klidný. Jejich smrt je něco, co k ní patří a lyrický subjekt tuto skutečnost přijímá. I v dalších básních v této části sbírky vystupují další On, ale u tohoto subjektu (popř. subjektů) není dostatek vodítek, které by odkazovali na námi již známý subjekt Z předchozí sbírky.

Po čtvrté části, která působí jako krátká vsuvka, se i v páté objevuje báseň věnovaná Pavlovi – „*V tom snu/ Jsi přiběhl živý/Hltali jsme se a milovali/ Na chodníku i na postelích //V tom snu/ Šeptala jsem ti do vlasů/ Jsi byl mrtvý// V tom snu jsme oba zaplakali/ Nad lítostí// Která nám za živa/ Kopala hrob*“¹¹⁹

V této básni znovu ožívá Pavel. Ten je dochází k vyfiltrování z rozdvojeného Pavla jde o návrat k tomu bezstarostnému. V básni se probouzí vášeň mezi lyrickým subjektem a Pavlem. Dochází k tělesné blízkosti, samota mizí, přestože jde jenom o snový přízrak.

V pátém oddíle je znovu otevřeno téma nenaplněného rodičovství:

„*Jednou ho najdu/ Ten v Janově/ Kde jsi mi po večeri/ Řekl k dítěti / Naposledy ne*“¹²⁰

S podobnými verši jsme se setkali už v Zádušních básních. Lyrickému subjektu je odepřeno mateřství.

7.2.5 Nyní

Jestliže se autorka ve svých předchozích sbírkách zabývala nepolapitelností času, tak ve sbírce *Nyní* dosáhlo toto téma pomyslného vrcholu. Směr, v jakým směrem bude sbírka

¹¹⁸ FISCHEROVÁ, Viola. *Matečná samota*, s. 27

¹¹⁹ Tamtéž, s. 75

¹²⁰ Tamtéž, s. 76

směřovat je vytyčeno hned v prvních verších: „Nyní// jmění vteřiny/ co j a není/ do konce nadosah// [...] nyní/ dávná budoucí cesta/ jiskřící závějí// Žádné příští“¹²¹.

Nyní jako moment, který je a není. Nyní jako čas mezi minulostí a budoucností, který nelze zachytit a který lze reflektovat jen zpětně. Lyrický subjekt explicitně vyjadřuje svoji úzkost z toho, že prožít plně přítomný okamžik není možné. Jeho plné prožití přichází až skrze reflexe, kdy je člověk schopný pochopit a ohodnotit význam a hloubku událostí, které se mu dějí. Silné a důležité okamžiky pochopí člověk až v blízké budoucnosti „až po týdnech/ tě dostane// nyní“¹²²

Lyrický subjekt se zamýšlí nad svým nad svým osudem a osudem svých blízkých, a to především prostřednictvím motivu utrpení a viny. Lyrický subjekt se snaží pochopit důvod utrpení v životě lidí - Je to trest za skutky napáchané během života nebo je to osud, se který je nám určen? A kolik bolesti a agónie dokáže člověk snést? Lyrický subjekt opět odkazuje ke svým dvou zesnulým mužům, když říká „Já jsem pochovala dva// Stačí to/ abych o tom všem směla psát?“¹²³. Smrt dvou partnerů se prezentuje jako dostatečný důvod ke psaní.

Ve sbírce trpí nejen lidé, ale i zvířata (plovoucí rybičku v kulatém akváriu nazývá lyrický subjekt živoucím očištěm, jeho pes je „psice se znamením rakoviny“¹²⁴) a zároveň jsou ve sbírce načrtnutá utrpení jiných lidí. Bolestné, ponižující a někdy až brutální příběhy jsou zprostředkovány pomocí až naturalistických a někdy i expresivních pojmenování bez jakékoli metaforičnosti nebo přikrašlování – „Kolikrát se jí ještě budou zdát/ ti tři kteří ji mučí/ při výsleších// a plakat/ že musela lízat/ svoji krev z podlahy“¹²⁵, „Barbaře ukopou fízlové syna“¹²⁶.

Lyrický subjekt znovu otvírá téma dětství. Tentokrát ale nejde o hřejivé vzpomínky na domov a bezstarostné časy, ale spíše o, které měl lyrický subjekt s rodiči. Zatímco vztah s matkou je spojen s nevyřčenými slovy a strachem z její ztráty, ve vztahu s otcem je klíčová adorace k jeho osobě („Vždycky jsem chtěla mít ruce/ jako ty“¹²⁷).

¹²¹ FISCHEROVÁ, Viola. *Nyní*, s. 9

¹²² Tamtéž, s. 33

¹²³ Tamtéž, s. 44

¹²⁴ Tamtéž, s. 9

¹²⁵ Tamtéž, s. 14

¹²⁶ Tamtéž, s. 44

¹²⁷ Tamtéž, s. 32

I v této sbírce je autorka věrná stáří (*Netrvej na sobě/ jaká jsi byla/ Ty čáry kolem úst/ nejsou špína*¹²⁸ a smrti jakožto dílčím tématům, která se lyrického subjektu bytostně dotýkají. Připouštění si vlastního konce je zprostředkováno skrze autokomunikaci, při které lyrický subjekt promlouvá v druhé osobě singuláru sám k sobě.

Lyrický subjekt si je vědom, že stojí v pozici, kdy se pomalu blíží ke své vlastní smrti. Vidí, jak postupně se postupně zmenšuje zástup těch, kteří ještě zůstali. Vrásčitéy obličej mu připomene i cizí chlapec během hádky „*Jen se na sebe podívej/ Ty už jsi měla být dávno mrtvá*“¹²⁹). Předtucha konce je výrazná i ve verších „*Taky se v noci budíš/ a leká tě předkonec?*“¹³⁰. Předkonec nejenže odkazuje ke konečné fázi života, ale je dále rozvíjen ve stejnojmenné sbírce.

7.2.6 Předkonec

„*Taky ti občas unikají slova/ Živá ulice ubíhá do temna zeleně/ Taky se v noci budíš/ A leká tě předkonec?*“¹³¹. Těmito verši, které jsou pozornému čtenáři známé už ze sbírky *Nyní*, je započata sbírka s metaforickým, avšak interpretačně velmi jasným, názvem *Předkonec*. Sbíрка není na rozdíl od těch předchozích primárně o smrti, ale především o tom, co ji předchází – o umírání. Toto téma bylo už částečně otevřeno ve sbírce *Nyní*, tentokrát ho ale lyrický subjekt „rozkouskovává“ na drobné mikropříběhy, které odrážejí obraz beznaděje, bolesti a krutého přežívání. Drobné mikropříběhy jsou nejčastěji prostorově zasazeny do osamělých pokojíků umírajících, které svou drobností a stísněností zvýrazňují úzkost a naléhavost, které jsou v básních obsaženy. Právě krátké záznamy umírajících neznámých slouží lyrickému subjektu jako prostředek, díky kterému otevírá téma metafyzická a čistého lidského bytí.

¹²⁸ Tamtéž, s. 21

¹²⁹ Tamtéž, s. 38

¹³⁰ Tamtéž, s. 29

¹³¹ FISCHEROVÁ, Viola. Předkonec, In FISCHEROVÁ, Viola. *Předkonec: Písečné dítě; Domek na vinici; Hrana*, s. 16

Lyrický subjekt promlouvá v du-formě a prostřednictvím apostrofy oslovuje další subjekty. Dialog ani jakákoli zpětná vazba nepřichází, jelikož neschopnost mluvit a mlčení je jedním z údělů předkonce: „*Těžce vyslovuje/ kameniš*“¹³²; „*a leží/ a mlčí*“¹³³.

Předkonec není jen o samotném umírání, ale především o pocitech, které se s ním pojí – o samotě, o touze sdílet svoje starosti a strachy o tom nebýt sám v posledních momentech svého života. Umírání jako období pro některé plné úzkosti a strachu, pro jiné, kteří trpí nemocemi, se život změnil v přežívání a čekání na smrt je v podstatě čekání na vysvobození Smrt pojata jinak než strašná věc, strašný konec, spíš jako vykoupení.

Sám lyrický subjekt přiznává, že „*Jde o bilanci/ o účet*“¹³⁴, při jehož vystavení hledá odpověď na otázku „A co se počítá?“¹³⁵. Blíží se konec určitého období a je třeba zrekapitulovat jaké bylo, zda spíše ziskové nebo ztrátové. Co jsme nestihli? Vrátili bychom něco?

Pro autorku je téma smrti a s ním spojeného umírání stěžejním tématem celé tvorby. Zajímavá je proměna pohledu na něj, kdy s každou další sbírkou a postupujícím věkem má autorka pořád větší tendenci vztahovat smrt k sobě, ve svojí vlastní osobě, když říká, že je v „*posledním tažení*“¹³⁶ a že „*[A] teď jsme na řadě*“¹³⁷. Smrt už není jen něčím, co ji obklopuje, ale částečně se stává její součástí a tato skutečnost se intenzivně promítá do její tvorby.

Ve sbírce stejně jako v těch předchozích na malou chvíli ožívají mrtví. Pokud se soustředíme na postavu Pavla Buksy, můžeme konstatovat, že se ve sbírce vyskytuje mužský subjekt, na který lyrický subjekt vzpomíná. Pro nás by bylo zavádějící ale jednoznačně tvrdit, že jde na odkaz na Buksu, protože k tomu nemáme dostatek důkazů.

¹³² FISCHEROVÁ, Viola. *Předkonec*, In FISCHEROVÁ, Viola. *Předkonec: Písečné dítě; Domek na vinici; Hrana*, s. 22

¹³³ Tamtéž s. 23

¹³⁴ Tamtéž, s. 78

¹³⁵ Tamtéž, s. 73

¹³⁶ Tamtéž, s. 33

¹³⁷ Tamtéž, s. 80

7.2.7 Písečné dítě

Písečné dítě je autorčina devátá sbírka, která vyšla ve stejném roce jako *Předkonec*. Tato sbírka se svých pozitivním laděním odlišuje od sbírek předchozích. Autorka opouští téma smrti, stáří a podstaty lidského bytí. Hlavním tématem *Písečného dítěte* je láska. Nikoli tragická a plná bolesti, jakou si ji pamatujeme ze *Zádušných básní*, ale naopak láska plná naděje.

Hlavním tématem sbírky je láska mezi lyrickým subjektem a další podstatně mladší dívkou („*Bylo mi patnáct/ a tys ještě nebyla/ na světě*“¹³⁸). V porovnání s předchozími sbírkami je tato svěží, veselejší a plná naděje a víry v budoucnost. Výrazná je ve sbírce symbolika zlaté barvy – písečné pláže, slunce a opálené kůže evokují štěstí a radost ze života. Minulost, ve které lyrický subjekt prožíval nešťastné chvíle, je upozaděna za přítomností. Fragmenty minulosti se i přesto v básních objevují. Písečné dítě je subjekt, který nepředstavuje jen přítelkyni, kterou lyrický subjekt adoruje, ale také dítě jako takové, přičemž lyrický subjekt vstupuje v roli matky a vynahrazuje si tím život bez vlastního dítěte. V mateřské lásce je přirozený strach o dítě, stejně tak je tomu i v případě písečného dítěte a lyrického subjekt. Strach ze ztráty znovu nalezené lásky přetrvává. Lyrický subjekt si je na rozdíl od písečného dítěte vědom lidské konečnosti a je životem mnohem více zkušený. Právě zkušenosti z předchozích vztahů predikují vývoj i tohoto. Lyrický subjekt ví, že štěstí netrvá věčně a že je ohroženo všudy přítomnou smrtí, která si přijde i pro něj.

Intimita hraje v básních důležitou roli, a to jak ta tělesná až sexuální, ale i ta citová.

Středem pozornosti v celé sbírce je vztah mezi lyrickým subjektem a písečným dítětem. Přesto i zde se vyjevují drobné útržky z minulosti, které s sebou přináší strach ze ztráty lásky. Právě v jednom z těchto fragmentů a záblesk minulosti., zmínku o Pavlu Buksovi lze nalézt v jediné básni: „*Nikdy ses nezeptala/ co na to dva mrtví muž/ které jsem milovala// kteří ti hleděli z očí/ zrána kdy přicházejí psi/ a vlci// Už v nich nečihá obava/ Když ti v náručí usínám/ Zkonejšená a blažená*“¹³⁹

¹³⁸ FISCHEROVÁ, Viola. *Písečné dítě*, In FISCHEROVÁ, Viola. *Předkonec: Písečné dítě; Domek na vinici; Hrana*, s. 134

¹³⁹ Tamtéž, s. 112

I přestože tato sbírka nepojednává primárně o Pavlu Buksovi, tak je pro nás zajímavá. Téma lásky zpracovávala autorka už ve svých předchozích dílech, ale tentokrát je pojato zcela odlišným způsobem. Lyrický subjekt opakovaně oslovuje svou milou expresivními výrazy (lásko, dítě boží), obě ženy spolu několikrát vedou dialog¹⁴⁰. Písečné dítě je podrobně popsáno – lyrický subjekt nám předkládá fyziologické proporce dítěte, barvu vlasů, očí, záhyby těla, ňadra aj. V pasážích, kde vnímá lyrický subjekt písečné dítě jako milenku je zmiňovaná intimita a sexuální vztah dvou zmíněných žen.

Pokud porovnáme písečné dítě jakožto objekt lásky se subjektem Pavla Buksy v předchozích sbírkách, je příznačně vidět, že autorka využívá k představení milované osoby nové na ni zcela netypické nástroje, na které v její tvorbě nejsme zvyklí – oslovování druhého subjektu, expresivita, tendence k dialogičnosti). Svým tematickým zpracováním, odlišnými stylistickými prostředky, pozitivním laděním veršů a absencí Boha sbírka vybočuje z řady těch ostatních.

7.2.8 Domek na Vinici

Poslední sbírka publikovaná před autorčinou smrtí vyšla v roce 2009 a Fischerová ji označila za „*Předkonec dva, ale vztažený ke mně*“.¹⁴¹ Stejně jako *Předkonec* i tato sbírka má silný bilanční charakter, v rámci kterého opět zpracovává témata smrti a umírání. V této sbírce přidává ještě dětství a hledání svého domova. V kontextu tvorby Fischerové není tato sbírka nic nového, ba na opak naopak – při čtení nám mohou připadat některé verše velmi povědomé, a to především z důvodu, že se podobné verše nebo alespoň jejich části vyskytly v předchozích sbírkách¹⁴². Na to upozorňoval i Radim Kopáč v recenzi na tuto sbírku tím, že „*Domek na vinici básně opakuje, ale nenudí*“¹⁴³. Pro autora může být literárně nebezpečně zpracovávat totéž téma několikrát, protože hrozí, že verše ztratí na kvalitě a budou působit banálně a prvoplánově, nebo že čtenářům přestane autora práce připadat zajímavá. Viola

¹⁴⁰ Dokonce jeden velmi podobný jako v *Zádušních básních* vede lyrický subjekt s Pavlem Buksou.

¹⁴¹ SIEGEROVÁ, Jana. *Fischerová Viola: Domek na vinici*, iLiteratura.cz, [online]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/25089/fischerova-viola-domek-na-vinici-2>

¹⁴² Sbíрка je uvedena verši: *Jaké křehké jsou stěny/ mezi bylo není/ a jsem*, které jsou zároveň součástí sbírky *Písečné dítě* (FISCHEROVÁ, Viola. *Písečné dítě*, In FISCHEROVÁ, Viola. *Předkonec: Písečné dítě; Domek na vinici; Hrana*), s. 103

¹⁴³ KOPÁČ, Radim.: *Domek na vinici básně opakuje, ale nenudí*, *Idnes.cz*, 6.10.2009, [online]. Dostupné z https://www.idnes.cz/kultura/literatura/domek-na-vinici-basne-opakuje-ale-nenudi.A091005_183339_literatura_tt

Fischerová ale nepíše primárně pro čtenáře a literární kritiky, ale pro sebe a svoji vlastní potřebu. Což se odráží na tom, že i u své poslední sbírky zůstala velmi osobní a znovu svým minimalistickým stylem sdílí svoje pocity a bolesti. I v této sbírce nabízí svůj životní příběh a příběhy lidí, kteří jí byli blízcí a zemřeli. Fischerová je skrze svoje verše nechává ještě na malou chvíli ožít.

Sbírka je rozdělená na čtyři části – první je věnována Pavlovi, druhá matce, třetí Dorotě¹⁴⁴. Ve třetí části jsou ale jednotlivé verše věnovány různým osobám, přičemž některé můžeme identifikovat (Bohumil Hrabal, Rudolf Matys). Čtvrtou tvoří krátký prozaický text nazvaný Cesta středního hříchu.

V první části věnované Pavlovi se setkáváme s verši, které působí jako návrat k Zádušní mši. Lyrický subjekt opět prochází vzpomínkami na svého muže. Tentokrát zmiňuje úplně poslední dny a hodiny jeho života, jako by věděl, že tato událost přijde je postupně odpočítával, jak dlouho tyto dvě postavy budou mít možnost být spolu (*Zbývaly ti dva dny/ neslyšela jsem/ co máš na mysli*¹⁴⁵; *Ten co se do půlnoci/ zastřelí/ napouští vodu do výlevky*¹⁴⁶). I tentokrát jsou zmiňovány psychické problémy, před kterými „Pavel“ hledal východisko v alkoholu (*Než tě sevřela/ těmi svými// Dokola/ kolem hlavy// Unikal jsi jí do sklenic/ válčils s ní jak pruský oficír// Tak úporně, když kolem tebe rostla zed*¹⁴⁷). Opět se setkáváme s bariérou, která stojí mezi oběma subjekty a odděluje je. Stejný prostorový prvek nalezneme i následující básni (*Tak jsme se nacházeli/ ty na špičkách před zdí/ já vzteklá za dveřmi// Klepal jsi lstivě/ jako jezinky/ a já jsem otevírala// Těm zbloudilým dvěma – aby nebyli sami*¹⁴⁸), která mimo jiné opět odkazuje na „bigamii“ a na fakt, že si lyrický subjekt „vzala jednoho, ale vyvdala dva“.

Přestože část sbírky věnovaná Pavlovi připomíná její úplně první sbírku, tak zde najdeme několik odlišností. Na rozdíl od Zádušní básně chybí ve verších přítomnost personifikované smrti jako někoho, kdo vztah mezi oběma subjekty narušuje. Smrt jako konec lidského života a jednoho vztahu se sice ve sbírce objevuje, ale už není

¹⁴⁴ Dorota Debrew, blízká přítelkyně Violy Fischerové a překladatelka z češtiny do polštiny.

¹⁴⁵ FISCHEROVÁ, Viola. *Domek na vinici*, In *Předkonec; Písečné dítě; Domek na vinici; Hrana*, s. 162

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 163

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 158

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 159

personifikována a neláká Pavla, ani nikoho jiného k sobě na druhou stranu. Ve sbírce se navíc začíná objevovat i další partner – *Dva muži na posteli/ dvojí hrob/ každý v jiné zemi*¹⁴⁹. Epická složka tak dostává časový přesah a působí, že se příběh odehrává s určitým časovým distancem. I přes časový odstup a fakt, že život lyrického subjektu pokračoval dál a působí, že i když se přes danou životní zkušenost přenesl (*Po tobě jsem tu líhala/ se dvěma// První byl muž/ cos ho měl rád// Druhá je holka/ jako by vypadla/ z tvého a mého hnízda*¹⁵⁰), tak má neustálou potřebu se vracet zpátky k Buksovi. I přes všechny problémy lyrický subjekt touží po blízkosti obou subjektů (*Ještě jednou se octnou/ v tvém náručí*¹⁵¹). Lyrický subjekt i zde používá apostrofu a promlouvá k neživé osobě. Tu oslovuje v druhé osobně singuláru a vede s ní pomyslný dialog.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 170

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 155

¹⁵¹ Tamtéž, s. 165

8 Závěr

Tato práce si kladla za cíl zmapovat, jakým způsobem se odráží v díle Violy Fischerové Pavel Buksa a jeho smrt.

V první části jsme představili Violu Fischerovou a její manžele – Pavla Buksu a Josefa Jedličku. Následně jsme chronologicky rozdělili její tvorbu do tří různých fází na základě toho, jak se časově vyvíjela. Zde byl kladen důraz na období jejich studií a soudržnost se skupinou Šestatřicátníků, do které bývá zařazována v odborné literatuře. Jelikož nám toto rozdělení přišlo nedostatečné, pokusili jsme se ji zařadit do kontextu české literatury na základě motivické a tematické souvislosti s ostatními autory. Vzhledem k opakujícím se spirituálním motivům jsme jako východisko zvolili zařazení do proudu katolických autorů, na základě tematické podobnosti (smrt muže) jsme ji krátce porovnali s autorkou s podobnou životní zkušeností, která se také promítla do jejich tvorby – s Jiřinou Haukovou a Bohumilou Grögerovou.

Následně jsme krátce představili fikční světy, a to především z důvodu, abychom si ujasnili, že i přestože je souvislost mezi životními zkušenostmi a postoji mluvčího v básních a samotnou autorkou zřejmá, nelze je zaměňovat. Touto kapitolou jsme se snažili také upozornit na to, jak náročné pro čtenáře může být číst poezii Violy Fischerové nezaujatě bez tendence interpretovat ji skrze mimotextové skutečnosti z autorčina života. Definovali jsme proto pojem lyrický subjekt, se kterým jsme pracovali v interpretační části.

Pokud bychom měli odpovědět na otázku, jakým způsobem ovlivnila smrt Pavla Buksy tvorbu Violy Fischerové, musíme konstatovat, že zásadně. Vycházíme-li z odborné literatury, autorčiných autointerpretačních a vlastního pokusu o interpretaci, můžeme prohlásit, že to byl právě šok zapříčiněný ztrátou blízké osoby, který vedl k nutkání vypsát se ze silného zážitku a znovuzahájil tak autorčinu básnickou kariéru. A právě tato snaha o „samoterapii“ se odráží v autorčině první sbírce, ve které je Pavel Buksa a jeho smrt ústředním tématem. Lyrický subjekt se vrací k bolestným prožitkům, analyzuje je, sumarizuje je a v závěru se snaží najít útěchu v Bohu. Během interpretace těchto lyricko-epických básní jsme se zaměřili na charakteristiku Pavla Buksy, jeho vztah k lyrickému subjektu a na motivy, se kterými je spjat.

Pavel Buksa jsme podle rozdělení Daniely Hodrové definovali jako *postavu-hypotézu* čili jako postavu roztržštěnou a komplikovanou, u které je vnější charakteristika značně redukována na úkor té vnitřní. Jde o *postavu-hypotézu*, již portrét je představen implicitně skrze vzpomínky lyrického subjektu. Ten kromě jeho „roztržštěnosti“ poukazuje i na jeho problémy s alkoholem a mentální nepřítomnost. Tato vnitřní nepřítomnost se pojí s motivem prázdna, které se ve sbírce objevuje v několika obdobách – personifikované prázdno, prázdno, které po Buksově smrti zůstalo nebo prázdné lůno a nenaplněná role rodičů.

Pro svou izolovanost od okolí, fyziologické rysy (ostré klouby, svislá ramena) a neustálou tendenci choulení se jsme definovali Buksu skrze motivy křehkosti.

Nejvýraznějšími motivy sbírky, byly motivy lásky a smrti. Lásky zde figuruje jako hluboký cit k druhé osobě. Jde o lásku, která v sobě nese šťastné i nešťastné momenty, blízkost, vášně a intimitu. Zároveň jde o lásku tragickou, kterou ovlivnila smrt jednoho z páru.

V neposlední řadě je to právě motiv smrti, který je pro tuto sbírku zásadní. Personifikovaná smrt zde vystupuje jako milenka, která se snaží k sobě odlákat Pavla. Smrt, která je zapříčiněna dobrovolně z vlastní ruky. Smrt představuje zánik jedné lidské osoby a také jednoho vztahu.

Zjistili jsme, že i v ostatních sbírkách je mrtvý muž entita, která se v básních Violy Fischerové vyskytuje. Mrtvý manžel se vyskytuje opakovaně v různých kontextech v závislosti na celkovém ladění sbírky.

V *Babí hodině*, již stěžejní tématem se stáří a nepolapitelnost času, se objevuje mrtvý muž coby záchvěv minulosti, kterou člověk nedokáže ocenit v přítomném čase.

V *Odrostlé blízkosti* a *Divoké dráze domovů* představuje domov, k jehož ztrátě po jeho smrti dochází.

Matečná samota se lyrický opět vrací k prázdnotě – jak prázdnotě prostorů, ve kterých spolu partneri žili, tak prázdnotě vnitřní, která zůstala po manželově smrti a kterou se lyrický subjekt snaží zaplnit a zároveň i k nenaplněnému mateřství.

Sbírky *Předkonec* a *Domek na vinici* jsou až přípravou na vlastní smrt. Verše jsou silně reflektivní a lyrický subjekt si uvědomuje, že se blíží jeho vlastní konečnost a tím i znovu setkání se ztraceným manželem.

Zajímavou výjimkou je sbírka *Písečné dítě*, která je naprostým kontrastem k *Zádušním básním* – jak svým pozitivním laděním, tak i výrazovými prostředky.

Ve sbírkách je znám značný posun od *Zádušních básní*, kde byla smrt šokující událostí – postupně lyrický subjekt přichází ke smířlivosti, bere ji jako osud, který k němu patří a nelze ho zbavit, ale je třeba se s ním naučit žít.

V závěru je nutné tedy konstatovat, že postava Pavla Buksy a motivy k němu odkazující se prolínají celou autorčinou tvorbou. Čtenáři poté mohou pocít, jako by všechny sbírky tvořili jeden ucelený příběh, který je tematicky propojen. A nejsou to jenom témata, která všechny sbírky propojují – je to i autorčina otevřenost a emotivnost nebo charakteristický minimalistický styl, který činní autorčinu poetiku výjimečnou a osobitou.

Seznam použitých informačních zdrojů

Primární literatura

FISCHEROVÁ, Viola. Babí hodina. 2. vyd. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1995. 83 s.

FISCHEROVÁ, Viola. Divoká dráha domovů. Vyd. 1. Praha: Torst, 1998. 97 s. Poezie; sv. 36. ISBN 80-7215-068-5.

FISCHEROVÁ, Viola. Jak pápěří. Praha: Artforum - Jazzová sekce, 1995. 75 s. ISBN 80-85271-18-4.

FISCHEROVÁ, Viola. Matečná samota. Vyd. 1. Brno: Petrov, 2002. 82 s. ISBN 80-7227-124-5.

FISCHEROVÁ, Viola. Nyní: Praha-Elba-Praha, 2002-2003. Vyd. 1. Brno: Petrov, 2004. 67 s. Poezie. ISBN 80-7227-185-7.

FISCHEROVÁ, Viola. Odrostlá blízkost. Vyd. 1. Brno: Petrov, 1996. 99 s. ISBN 80-85247-78-X.

FISCHEROVÁ, Viola. Předkonec; Písečné dítě; Domek na vinici; Hrana. Vyd. 1. Praha: Fra, 2013. 275 s. Česká poezie. ISBN 978-80-87429-20-4.

FISCHEROVÁ, Viola. Zádušní básně za Pavla Buksu. Vyd. 1. Brno: Petrov, 1993. 80 s. ISBN 80-85247-43-7.

GRÖGEROVÁ, Bohumila. Čas mezi tehdy a teď. Vyd. 1. Praha: Klokočí, 2004. 123 s. Edice současné české poezie; sv. 27. ISBN 80-86240-87-8.

HALAS, František. Staré ženy. Praha: LKM, 1947. 43 s. Literární klub Máj. Členská prémie.

HAUKOVÁ, Jiřina a ŠPIRIT, Michael. Básně. Praha: Torst, 2000. s. 1083. ISBN 80-7215-124-X, s. 787-804

Sekundární literatura

- BÍLEK, Petr A. „Generace“ osamělých běžců. Československý spisovatel, Praha 1991.
- ČERVENKA, Miroslav. Významová výstavba literárního díla. Karolinum, Praha 1992.
- ČERVENKA, Miroslav. Fikční světy lyriky. Praha: Paseka, 2003. Scholares. ISBN 80-7185-592-8.
- ČERVENKA, Miroslav. Obléhání zevnitř. Vyd. 1. Praha: Torst, 1996. 420 s. ISBN 80-85639-77-7.
- HODROVÁ, Daniela, ed. Proměny subjektu. Sv. 2. Pardubice: Mlejnek, 1994. Ursus. ISBN 80-85778-02-5.
- HODROVÁ, Daniela, ed. Proměny subjektu: I. Praha: Ústav pro českou a světovou literaturu AV ČR, [1993]. Ursus. ISBN 80-85778-01-7.
- HODROVÁ, Daniela. Chvála schoulení: (eseje z poetiky pomíjivosti). Vyd. 1. Praha: Malvern, 2011. 424 s. Literární věda. ISBN 978-80-86702-91-9.
- HODROVÁ, Daniela. --na okraji chaosu--: poetika literárního díla 20. století. Praha: Torst, 2001. ISBN 80-7215-140-1
- HRABÁK, Josef. Poetika. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977.
- HRDLIČKA, Josef. Poezie v exilu: čeští básníci za studené války a západní básnická tradice. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. 288 stran. Studia poetica. ISBN 978-80-246-4671-8.
- HRUŠKA, Petr, ed. a kol. V souřadnicích volnosti: česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 738 s. ISBN 978-80-200-1630-0.
- KOSATÍK, Pavel. "Ústně více": šestatřicátníci: román faktu. Vyd. 1. Brno: Host, 2006. 317 s., [32] s. příl. ISBN 80-7294-192-5.
- PAVERA, Libor a VŠETIČKA, František. Lexikon literárních pojmů. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. 422 s. ISBN 80-7182-124-1.

PETERKA, Josef. Teorie literatury pro učitele. 3. vyd. Jíloviště: Mercury Music & Entertainment, 2007. 346 s. ISBN 978-80-239-9284-7.

STAIGER, Emil. Základní pojmy poetiky. V Praze: Československý spisovatel, 1969. Dílna.

ŠIDÁKOVÁ FIALOVÁ, Alena, ed. V souřadnicích mnohosti: česká literatura první dekády jednadvacátého století v souvislostech a interpretacích. Vyd. 1. Praha: Academia, 2014. 817 s. Literární řada. ISBN 978-80-200-2410-7.

ŠVECOVÁ, Petra: Vdovství. Rodová zkušenost jako pojítka generací. In: Generace, skupiny a programy v literatuře. Pistorius & Olšanská, Příbram 2009, s. 140–146.

VLAŠÍN, Štěpán, ed. Slovník literární teorie. 2., rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984. 465 s.

Články, kritiky, recenze

BROUSEK, Antonín. Samozřejmé jako dech. In: Fischerová, Viola: Babí hodina, s. 82–83.

ČERVENKA, Miroslav. Fikční světy lyriky. In: Na cestě ke smyslu. Poetika literárního díla 20. století. sv. 3. Torst, Praha 2005, s. 711–783.

FAJKUS, Robert. Nad Samotou Violy Fischerové, Weles 2003, č. 17, s. 68–69.

FISCHEROVÁ, Viola. Kdo za mne udělal tu přesnou práci? Rukopis, 2006, č. 1, s. 83–90.

FISCHEROVÁ, Viola. Životopis jedné poezie, Pandora, 2009, č. 18, s. 165–185.

FRANKOVÁ, Hermína. *Pavel*. In Souvislosti, 1/2021. s 130-134

HOSTOVSKÁ, OLGA. KAREL MICHAL – POKUS O ŽIVOTOPIS SPISOVATELE, IN SOUVISLOSTI 1/2021, S. 124-129

HOSTOVSKÁ, Olga. Moje kamarádka Viola Fischerová, Souvislosti č. 3/ 2014, str. 153-154

HUVAR, Michal. Tiché verše o identitě, Tvar 4, 1993, č. 45/46, s. 20

- CHOCHOLATÝ, Miroslav. Na křižovatkách nejmladší ženské poezie (Nad tvorbou autorek narozených v 70. a 80. letech), *Weles* 2005, č. 22, s. 82–96.
- JAREŠ, Michal. Za Violou Fischerovou, *Tvar* 21, 2010, č. 19, s. 11.
- KAPRÁLOVÁ, Dora. Co pojmenujeme, přestává děsit..., *Host* 23, 2007, č. 7, s. 61–62.
- KAPRÁLOVÁ, Dora. Jako když voda splaví tu úzkost, *Dobrá adresa* 1, 2000, č. 6, s. 8–15.
- KAPRÁLOVÁ, Dora. Z nutnosti mstivý dar, *Host* 18, 2002, č. 9, s. 10–12.
- KOLAŘÍK, Karel. Návrat do nyní, *Tvar* 15, 2004, č. 12, s. 21.
- KOPÁČ, Radim. Básně se tu opakují, ale jsou skvělé, *Mladá fronta Dnes* 20, 2009, č. 233, s. B5.
- KOTRLOVÁ, Jana. „...a kdo jsme my?“ ptala se Viola Fischerová, *Weles* 2011, č. 46–47, s. 244–251.
- KOUBSKÁ, Libuše. Tehdy jsem začala čarovat, *Respekt* 17, 2006, č. 10, s. 16.
- KOŽMÍN, Zdeněk – Trávníček, Jiří. Na tvrdém loži z psího vína. Jota, Brno 1998.
- LANGEROVÁ, Marie. Samoty starých žen, *Literární noviny* 13, 2002, č. 37, s. 8.
- MATYS, RUDOLF. JELENKA JE DÍTĚ SLUNCE. IN *SOUVISLOSTI*, 3/2004, S. 155-160
- MED, Jaroslav. Nad verši Violy Fischerové. In: Fischerová, Viola: Předkonec, s. 73–75.
- MIKŠÍKOVÁ, Regina – Stöhr, Martin. „Při prvním setkání jsme se hrozně opily...“, *Host* 16, 2000, Č. 4, S. 4–9.
- PILÁTOVÁ, Markéta. Zařikávání lásky a smrti, *Respekt* 21, 2010, č. 45, s. 70.
- ŠIMEK, Petr. Mezi bylo, není a jsem, *Tvar* 20, 2009, č. 16, s. 20.
- ŠPÍNA, Michal. Mrtví spolu, *A2* 5, 2009, č. 21, s. 7.
- ŠVANDA, Pavel. *Doslov druhý*. In FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, Vyd. 1. Brno: Petrov, 1993. 80 s. ISBN 80-85247-43-7
- VLADISLAV, Jan. *Doslov první*. In FISCHEROVÁ, Viola. *Zádušní básně za Pavla Buksu*, Vyd. 1. Brno: Petrov, 1993. 80 s. ISBN 80-85247-43-7

WIENDL, Jan. „V blízkosti jsi za smrtí...“ Nad básněmi Violy Fischerové, Tvar 7, 1996, č. 18, s. 12–13.

Internetové zdroje

BLAJDOVÁ, Radka. *Co je to zádušní mše?* [online]. [cit. 2021-7-12]. Dostupné z: <https://www.cirkev.cz/cs/aktuality/191009co-je-to-zadusni-mse-svata>

BUDDEUS, Ondřej. Konec lyrického subjektu? Pojem lyrického subjektu a jeho vývoj na pozadí vývoje literární teorie. Slovo a smysl [online]. Praha, 2010, 2010(14) [cit. 2021-7-12]. Dostupné z: <http://slovoasmysl.ff.cuni.cz/node/182>

Dokument Odepsaní ze života, odvysíláno 5. 1. 2010 na ČT2, webový archiv [online] [cit. 2021-7-12] <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10213330347-odepsani-ze-zivota/20956226663/>

FALTÝNEK, Vilém. ...takhle jsem začala po 35 letech znovu psát.. Radio Prague International [online]. Praha, 2003 [cit. 2021-7-12]. Dostupné z: <https://cesky.radio.cz/takhle-jsem-zacala-po-35-letech-znovu-psat-8080256>

KOULOVÁ, Ilona. *Dlouhá chvíle, vedro a vzpomínka: Rozhovor s Violou Fischerovou.* *LitENky* [online]. 2006, 2006/2007(1/21), 1 [cit. 2021-05-06]. Dostupné z: <http://litenky.ff.cuni.cz/clanek.php/id-1663.html>

PECHAR, Jiří. Pochopit "fikční světy." A2larm [online]. 2006, 2006(35), 1 [cit. 2021-7-12]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2006/35/pochopit-fikcni-svety>

Portál české literatury online [cit. 2021-7-12] <http://www.czechlit.cz/autori/fischerova-viola/>

Pořad Osudy, Český rozhlas, odvysíláno 22.–26. listopadu 2004, webový archiv [online] [cit. 2021-7-12] http://hledani.rozhlas.cz/iradio/?defaultNavigation=&query=fischerov%C3%A1&from=&to=&porad=839x_Osudy

Slovník české literatury po roce 1945 [online] [cit. 2021-7-12] <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1008&hl=fischerov%C3%A1>
1+

KOZÁKOVÁ, Mariana. Rozhovor s Violou Fischerovou, In Festival spisovatelů Praha. [online]. [cit. 2021-7-12]. Dostupné z: https://www.pwf.cz/archivy/texty/rozhovory/rozhovor-s-violou-fischerovou_2215.html

Současná česká poezie. CzechLit [online]. [cit. 2021-7-12]. Dostupné z: <https://www.czechlit.cz/cz/zdroje/ceska-literatura-ve-strucnem-prehledu/soucasna-ceska-poezie/>